

ZAKŁAD SŁUŻBY KRYMINALNEJ

75

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Dariusz Baj • Dariusz Bober

KARY I ŚRODKI KARNE NA GRUNCIE
KODEKSU KARNEGO I KODEKSU WYKROCZEŃ

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

Legionowo 2012

Wydawnictwo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Nakład 85 egz.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
I. POJĘCIE KARY, TEORIE KARY	6
1. Pojęcie kary	6
II. KARY W KODEKSIE KARNYM	7
1. Kara grzywny	7
2. Kara ograniczenia wolności	8
3. Kara pozbawienia wolności	9
4. Kara 25 lat pozbawienia wolności	10
5. Kara dożywotniego pozbawienia wolności	11
III. KARY W KODEKSIE WYKROCZEŃ	13
1. Kara aresztu	13
2. Kara ograniczenia wolności	14
3. Kara grzywny	15
4. Kara nagany	17
IV. ŚRODKI KARNE W KODEKSIE KARNYM	19
1. Pozbawienie praw publicznych	19
2. Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej	20
3. Zakaz prowadzenia pojazdów	25
4. Przepadek	27
5. Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę	29
6. Nawiązka	30
7. Świadczenie pieniężne	30
8. Podanie wyroku do publicznej wiadomości	31
V. ŚRODKI KARNE W KODEKSIE WYKROCZEŃ	32
1. Zakaz prowadzenia pojazdów	32
2. Przepadek przedmiotów	34
3. Nawiązka	35
4. Obowiązek naprawienia szkody	36
5. Podanie orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości w szczególny sposób	37
6. Inne środki karne określone przez ustawę	38

WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania są kary i środki karne stosowane przez sąd na gruncie przepisów ustawy Kodeks karny i Kodeks wykroczeń.

Opracowanie jest przeznaczone dla słuchaczy kursów podstawowych jako uzupełnienie i poszerzenie treści omawianych w trakcie zajęć z zakresu prawa karnego i prawa wykroczeń wraz ze wskazaniem ciekawych przykładów z orzecznictwa.

Mamy nadzieję, że niniejsze materiały dydaktyczne będą przydatne w poznaniu i zrozumieniu warunków i zasad stosowania określonych kar i środków karnych przy przestępstwach i wykroczeniach.

Autorzy

1. POJĘCIE KARY, TEORIE KARY

1. Pojęcie kary

W języku potocznym „karę” definiujemy jako represję za doznaną krzywdę. Jednak w teorii prawa karnego za karę kryminalną uważa się osobistą dolegliwość ponoszoną przez sprawcę jako odpłata za popełnione przestępstwo lub wykroczenie, wyrażająca potępienie popełnionego przez niego czynu i wymierzana w imieniu państwa przez sąd.

Kary kryminalne są konsekwencją prawną popełnionego przez sprawcę przestępstwa i muszą być przewidziane w ustawie. Kara polega na zadaniu przez organ państwowy sprawcy przestępstwa dolegliwości godzącej w wolność, mienie, cześć oraz inne dobra prawne sprawcy przestępstwa. Istotą kary kryminalnej jest zatem dolegliwość, przy czym musi być to dolegliwość celowa, zamierzona.

Kara w rozumieniu prawa wykroczeń to celowa dolegliwość wymierzana sprawcy na jego mieniu lub wolności przez kompetentny organ państwowy, będąca przewidzianą w ustawie odpowiedzią państwa na popełnienie przez sprawcę wykroczenia. Kara może być wymierzona tylko w przypadku popełnienia czynu zabronionego (*Nulla poena sine crimine*) oraz musi być przewidziana w obowiązującej ustawie (*Nulla poena sine lege*)¹.

Obowiązujący Kodeks karny w miejsce tradycyjnego podziału kar na zasadnicze i dodatkowe, który zawierały poprzednie kodeksy z 1932 r. i 1969 r., wprowadził podział na kary (art. 32) i środki karne (art. 39). Jest to zmiana o charakterze zasadniczym, związana z innym określeniem roli środków karnych, z których część stanowiła dawniej kary dodatkowe².

Teorie kary

Od zarania dziejów różnie kształtowały się teorie kary, pierwsze wypowiedzi teoretyczne zawdzięczamy filozofom greckim. Możemy zauważyć istnienie trzech nurtów, kierunków teorii kary:

- **teorie bezwzględne (absolutne)** – przyjmują, że kara jest celem samym w sobie, jest koniecznym następstwem przestępstwa, zapłatą za przestępstwo. Teorie tej grupy upatrują w karze aktu zapłaty złem na zło, karą za przestępstwo, kara jest wymierzona celem sprawiedliwości;
- **teorie względne (użyteczne)** – podkreślają, że kara służy celom społecznie użytecznym – głównie zapobieganiu przestępstwom przez ukaranie, jak również inne osoby;
- **teorie mieszane** – które starają się uwzględnić w mniejszym lub większym stopniu obydwa punkty widzenia (absolutny i użyteczny). Kara w tym ma być jednocześnie i słuszna, i celowa.

Obecnie za główne cele kary możemy przyjąć:

- a) **cel sprawiedliwościowy**: który jest wyrażany w tym, iż kara powinna być proporcjonalna do wagi przestępstwa. Za karę sprawiedliwą uważa się karę, która będzie współmierna do winy sprawcy i szkodliwości jego czynu;
- b) **cel zapobiegawczy (prewencyjny)**: który ma zapobiegać dokonywaniu przestępstw przez tę samą osobę lub inne osoby. Lech Gardocki wyróżnia dwa cele zapobiegawcze kary:
 - prewencja ogólna – polega na powstrzymaniu innych osób niż sprawca przed dokonywaniem przestępstw,
 - prewencja szczególna – polegająca na oddziaływaniu na sprawcę, które powstrzyma go od popełnienia w przyszłości nowych przestępstw.
- c) **cel wychowawczy**: polega na oddziaływaniu zarówno na sprawcę czynu jak i na społeczeństwo. Kara orzekana w takim celu ma rozwijać świadomość prawną;
- d) **cel kompensacyjny**: jest ukierunkowany na naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem. Realizując ten cel, Kodeks karny z 1997 r. przewiduje, oprócz nawiązki przyznawanej na rzecz pokrzywdzonego, obowiązek naprawienia szkody.

¹ G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń – komentarz*, C.F. Muller Lex utilis, Warszawa 2002, str. 86.

² A. Marek, *Komentarz do art. 32 Kodeksu karnego*.

II. KARY W KODEKSIE KARNYM

Kodeks karny w artykule 32 wymienia następujące kary:

- 1) grzywnę;
- 2) ograniczenie wolności;
- 3) pozbawienie wolności;
- 4) 25 lat pozbawienia wolności;
- 5) dożywotnie pozbawienie wolności.

1. Kara grzywny

Kara grzywny polega na obowiązku zapłacenia wskazanej w wyroku sądowym sumy pieniężnej na rzecz Skarbu Państwa. Przy wymierzaniu tej kary sąd jest zobowiązany brać pod uwagę dochody sprawcy, jego sytuację rodzinną, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. Kara grzywny jest karą za przestępstwa o mniejszym stopniu szkodliwości społecznej. Często występuje wymiennie z karą ograniczenia wolności. Niewątpliwą jej zaletą jest łatwość w orzekaniu i taniłość wykonania. Zaletą tej kary jest również to, że sprawca nie odbywa kary w zakładzie karnym, nie ma tym samym zwiększonego kontaktu ze środowiskiem przestępczym. Bez wątpienia wielkim atutem kary grzywny są także wychowawczo-prewencyjne funkcje grzywny, gdyż pozbawia ona sprawcę przestępstwa bezprawnej korzyści, uświadamiając mu nieopłacalność popełnienia przestępstwa³.

Grzywna jest orzekana w tzw. stawkach dziennych, przy czym sąd najpierw określa ilość tych stawek, a następnie ich wysokość. Najniższa liczba stawek wynosi 10, najwyższa – 540.

Wysokość stawki jest określona natomiast w granicach od 10 do 2000 złotych. Wysokość ta powinna być uzależniona od zamożności i możliwości zarobkowych skazanego⁴.

Maksymalna wysokość grzywny może wzrosnąć do 810 stawek w przypadku kary łącznej (art. 86 § 1 kk) oraz nadzwyczajnego obostrzenia kary (art. 38 § 2 kk). W części szczególnej Kodeksu karnego przewidziano możliwość wymierzenia grzywny do 3000 stawek (art. 309 kk). Przy wymierzaniu kary łącznej na podstawie art. 86 § 2b kk, jeżeli chociażby jedna z podlegających łączeniu kar została wymierzona na podstawie art. 309 kk, sąd może wymierzyć karę łączną do 4500 stawek dziennych grzywny. Karę grzywny można orzec obok kary pozbawienia wolności, jeżeli sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy osiągnął taką korzyść.

Kodeks karny stanowi, że dwie stawkiienne grzywny są równorzędne jednemu dniowi pozbawienia wolności oraz dwóm dniom kary ograniczenia wolności. Skazanego na grzywnę (prawomocnie, gdy orzeczenie stało się wykonalne – art. 9 § 1 i 2 kk) wzywa się do jej uiszczenia w terminie 30 dni. W razie bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu grzywnę ściąga się w drodze egzekucji (art. 44 § 1 i 2 kk).

Grzywna występuje w kk jako **kara samoistna** (art. 33 § 1 kk):

- gdy przewidziana jest w sankcji za przypisany występki;
- gdy orzekana jest zamiast kary pozbawienia wolności (art. 58 § 3 kk);
- w związku z nadzwyczajnym złagodzeniem kary za występki (art. 60 § 6 pkt 2 i 3 kk);

lub jako **kara kumulatywna**, wtedy gdy grzywna może być orzeczona obok kary pozbawienia wolności za przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub przynoszące sprawcy taką korzyść (co do pojęcia korzyści majątkowej – zob. art. 115 § 4).

³ A. Marek, *Komentarz*.

⁴ Art 33 § 3 kk.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Oczywiście słusznym był zarzut obrazy przepisu art. 33 § 3 kk podniesiony w apelacji prokuratora. Wymierzenie za przestępstwa osądzone w tym samym wyroku kary grzywny, w której wysokość stawki dziennej jest zróżnicowana, stanowi obrazę art. 33 § 3 kk. Istotą systemu grzywien wymierzanych w stawkach dziennych jest przeniesienie ustalania stopnia winy i społecznej szkodliwości oraz względów prewencyjnych na etap ustalenia ilości stawek dziennych. Natomiast przy ustalaniu wysokości stawki dziennej, sąd, jak stanowi Kodeks karny, „bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe”, zakreślając jedynie dolną i górną granicę stawki. Trudno sobie wyobrazić przyczyny, dla których sąd w jednym wyroku ustala dla tego samego oskarżonego różne dochody, warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. W sytuacji zaś, gdy zróżnicowanie wysokości stawek nie zostało przez sąd uzasadnione, należało uznać, iż dokonane zostało z obrażą art. 33 § 3 kk. (wyrok SA w Szczecinie z dnia 4 XI 2010 r., sygn. II AKa 165/10, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo SN, SA, NSA i TK nr 5/2011 [poz. 24]).

Jeżeli więc zważy się, iż Kodeks karny stoi na gruncie materialnej istoty przestępstw przeciwko mieniu, a orzeczona kara grzywny ma zarówno pozbawić uzyskanych w ten sposób profitów, jak i stanowić element dolegliwości, to oczywistym jest, że relacje pomiędzy osiągniętą korzyścią a grzywną powinny być współmierne. Tak więc im wyższa korzyść osiągnięta przez sprawcę, tym wyższa powinna być grzywna (wyrok z dnia 21 V 2002 r., II AKa 114/02, „Prokuratura i Prawo”, 2003/2/14).

W celu zachowania komunikatywności wyroków sądowych, sąd powinien oznaczać wymiar grzywny nie tylko przez wskazanie liczby stawek dziennych grzywny i wartości każdej z nich, ale i przez oznaczenie kwoty grzywny jako iloczynu tych zmiennych. Ma to także znaczenie dla oznaczenia opłaty i wykonania orzeczonej kary (wyrok SA w Krakowie z dnia 12 października 2000 r., II AKa 168/00, KZS 2000, z. 11, poz. 38).

2. Kara ograniczenia wolności

Kara ograniczenia wolności jest karą pośrednią pomiędzy grzywną i niską karą pozbawienia wolności. Stosowanie omawianej kary będzie szczególnie uzasadnione w sytuacji, gdy ze względu na brak środków majątkowych lub możliwości zarobkowych sprawcy orzeczenie grzywny nie jest dopuszczalne (art. 58 § 2 kk) albo jest niecelowe z uwagi na konieczność nałożenia na sprawcę obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody lub wykonywania obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby (zob. art. 36 § 2 w zw. z art. 72 § 1 pkt 3 oraz § 2). Celowość orzeczenia kary ograniczenia wolności może również wynikać z potrzeby wychowawczego oddziaływania na sprawcę, związanego z obowiązkiem pracy społecznie użytecznej, dozorem i obowiązkami próby⁵.

Kara ograniczenia wolności jest orzekana w wymiarze od 1 miesiąca do 12 miesięcy. Ustawa nowelizująca kk z dnia 5 listopada 2009 r. wydłużyła do 2 lat wymiar nadzwyczajnie obostrzonej kary ograniczenia wolności oraz orzekanej jako kara łączna.

W czasie odbywania kary skazany:

- nie ma możliwości bez zgody sądu zmiany miejsca stałego pobytu;
- jest obowiązany do wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Praca ta jest wykonywana w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym. Wobec osoby zatrudnionej sąd zamiast obowiązku, o którym mowa w art. 34 § 2 pkt 2 kk, może orzec potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd. W okresie odbywania kary skazany nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy;
- ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary – art. 34 § 2 pkt 3 kk.

Nadzór nad wykonaniem kary ograniczenia wolności należy do właściwego sądu rejonowego ze względu na miejsce zamieszkania lub zatrudnienia skazanego, przy czym czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary powierza się kuratorowi sądowemu (art. 54 i 55 kkw). W związku z tym sąd, a także kurator sądowy, mogą w każdym czasie żądać od skazanego wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary ograniczenia wolności i w tym celu wzywać skazanego do osobistego stawiennictwa (art. 60 kkw).

⁵ A. Marek, *Komentarz do Kodeksu karnego*, System Informacji Prawnej Lex.

Jeżeli skazany uchyla się od odbywania kary ograniczenia wolności, sąd zamienia karę ograniczenia wolności na zastępczą karę grzywny.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

W celu wykonania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne sąd przesyła odpis orzeczenia właściwemu sądowemu kuratorowi zawodowemu (art. 56 § 1 kkw). Właściwy wójt, burmistrz lub prezydent miasta wyznacza miejsca, w których może być wykonywana nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne; podmioty, dla których organ gminy, powiatu lub województwa jest organem założycielskim, a także państwowe lub samorządowe jednostki organizacyjne oraz spółki prawa handlowego z wyłącznym udziałem Skarbu Państwa lub gminy, powiatu bądź województwa, mają obowiązek umożliwienia skazanym wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne (art. 56 § 2 kkw). Praca, o której mowa w art. 56 § 2, może być także wykonywana na rzecz instytucji lub organizacji reprezentujących społeczność lokalną oraz w placówkach oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, placówkach służby zdrowia, jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, fundacjach, stowarzyszeniach i innych instytucjach lub organizacjach użyteczności publicznej, niosących pomoc charytatywną, za ich zgodą (art. 56 § 3 kkw). (A. Marek, *Komentarz do art. 34 Kodeksu karnego*; System Informacji Prawnej Lex).

Potrącen przewidzianych w art. 35 § 2 kkw dokonuje się od sumy wynagrodzenia pozostałej po odliczeniu podatków i innych opłat należnych z mocy ustawy uchwała SN z 21 stycznia 1972 r. (VI KZP 55/71, OSNKW 1972, nr 3, poz. 43).

3. Kara pozbawienia wolności

Kara pozbawienia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 15 lat. Wymierza się ją w miesiącach i latach. Skazanego na tę karę można warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej połowy kary. Skazanego określonego w art. 64 § 1 kk (recydywa specjalna) można warunkowo zwolnić po odbyciu dwóch trzecich kary, natomiast określonego w art. 64 § 2 kk (recydywa specjalna wielokrotna) po odbyciu trzech czwartych kary. Kodeks karny wykonawczy stwierdza, iż celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest „wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanego postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”. Dla osiągnięcia rzeczoności celu prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych, przy czym w oddziaływaniu tym, przy poszanowaniu ich praw i wymaganiu wypełniania przez nich obowiązków, uwzględnia się przede wszystkim pracę, zwłaszcza sprzyjającą zdobywaniu odpowiednich kwalifikacji zawodowych, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne (art. 67 kkw).

Kara pozbawienia wolności narusza jedno z najcenniejszych dóbr człowieka, jakim jest wolność osobista. Kara pozbawienia wolności polega na umieszczeniu skazanego celem odbycia kary w zakładzie karnym.

Wykonuje się ją w następujących rodzajach zakładów karnych:

- zakładach karnych dla młodocianych;
- zakładach karnych dla odbywających karę po raz pierwszy;
- zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych;
- zakładach karnych dla odbywających karę aresztu wojskowego (art. 69 kkw).

Zakłady karne wymienione w art. 69 kkw mogą być organizowane jako: zakłady karne typu zamkniętego, zakłady karne typu półotwartego, zakłady karne typu otwartego (art. 70 § 1 kkw).

Karę pozbawienia wolności wykonuje się w systemie:

- programowanego oddziaływania;
- terapeutycznym;
- zwykłym (art. 81 kkw);
- dozoru elektronicznego – ustawa z 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza

zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz. U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960). Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest dobrowolne. Może być orzeczone przez sąd penitencjarny na wniosek skazanego lub za jego zgodą, na wniosek obrońcy skazanego, sądowego kuratora zawodowego lub dyrektora zakładu karnego (art. 39 ustawy). Ustawa wskazuje ponadto dodatkowe warunki:

- posiadanie przez skazanego określonego miejsca stałego pobytu;
- zgodę osób pełnoletnich wspólnie z nim zamieszkujących;
- istnienie technicznych warunków umożliwiających zainstalowanie i obsługę urządzenia dozoru.

Na odbywającym karę w systemie dozoru elektronicznego ciążą określone obowiązki. Zgodnie z art. 8 ustawy ma on obowiązek:

- pozostawania we wskazanym przez sąd penitencjarny miejscu w wyznaczonym czasie;
- udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary, wykonywania nałożonych dodatkowo obowiązków;
- noszenia nadajnika;
- dbania o powierzone mu urządzenie rejestrujące i nadajnik;
- poddania się czynnościom kontrolnym upoważnionego podmiotu dozoru;
- w przypadku zainstalowania stacjonarnego urządzenia monitorującego – odbierania połączeń telefonicznych przychodzących do tego urządzenia;
- uiszczenia w określonym terminie równowartości kosztów związanych z zainstalowaniem i wykorzystywaniem urządzenia dozoru (co jest rozstrzygnięciem wysoce dyskusyjnym).

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Kara pozbawienia wolności może być nadzwyczajnie złagodzona albo nadzwyczajnie obostrzona. Jednak kara pozbawienia wolności nadzwyczajnie obostrzona nie może przekroczyć 15 lat pozbawienia wolności. (M. Mozgawa (red.), M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Komentarz do Kodeksu karnego*).

4. Kara 25 lat pozbawienia wolności

Kara 25 lat pozbawienia wolności to, po dożywotnim pozbawieniu wolności, druga pod względem surowości kara przewidziana w naszym systemie prawnym⁶. Jest wymierzana w przypadku ciężkich zbrodni, wtedy gdy kara nawet 15 lat pozbawienia wolności byłaby zbyt łagodna. Wymierzenie tej kary izoluje sprawcę ze społeczeństwa na bardzo długi czas. Skazany na karę 25 lat pozbawienia wolności może zostać warunkowo zwolniony po odbyciu przynajmniej 15 lat kary. Czas pozostały do odbycia kary stanowi okres próby, przy czym nie może on być krótszy niż 2 lata ani dłuższy niż 5.

⁶ A. Zoll, *Komentarz*, Zakamycze 2004.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Kara 25 lat pozbawienia wolności to, po dożywotnim pozbawieniu wolności, druga pod względem surowości kara, mająca również charakter eliminacyjny, gdyż ze względu na bardzo długi czas izolacji skazanego, trudno przypisywać jej pełnienie jakiegokolwiek funkcji resocjalizacyjnej. Z tego więc względu również i ją należy stosować w wypadkach najcięższych, gdy okoliczności obciążające zdecydowanie przeważają nad okolicznościami łagodzącymi. Kara zaś dożywotniego pozbawienia wolności, jako najcięższa z kar przewidzianych w polskim systemie prawnym, ma być niejako surogatem kary śmierci, którą zastąpiła po definitywnym usunięciu kary śmierci z katalogu kar polskiego Kodeksu karnego. Wolno ją zatem orzec tylko wówczas, gdy pozwala na to odpowiednio wysoki stopień winy, a *in concreto* żadna inna kara przewidziana w sankcji nie spełniłaby indywidualno- lub generalnoprorewencyjnych celów kary określonych w art. 53 § 1 kk. Kara dożywotniego pozbawienia wolności może być zatem karą adekwatną tylko w stosunku do sprawców, których czyny charakteryzują się wyjątkowością na tle innych przestępstw tego samego typu. Ustalenie, że stopień winy i stopień społecznej szkodliwości danej zbrodni są bardzo wysokie, jest przesłanką konieczną, ale nie wystarczającą, dla wymierzenia kary dożywotniego pozbawienia wolności. Nawet bowiem najwyższy stopień społecznej szkodliwości i stopień winy nie uprawnia do orzeczenia tej kary, jeżeli wzgląd na wszystkie okoliczności wpływające na wymiar kary wskazuje, że kara łagodniejsza, 25 lat pozbawienia wolności, zaspokoi potrzeby w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa, a także osiągnie cele wychowawcze i zapobiegawcze w stosunku do sprawcy.

(wyrok SA w Katowicach z 25 X 2007 r.; sygn. II AKa 239/07 Krakowskie Zeszyty Sądowe, Biuletyn SA w Krakowie w sprawach karnych, Rok XVIII • Czerwiec 2008 • Nr 6 [poz. 53]).

Kara 25 lat pozbawienia wolności z uwagi na swoje ustawowe usytuowanie w Kodeksie karnym, może być wymierzona tylko wówczas, gdy w konkretnej sprawie ustalony został szczególnie wysoki stopień społecznego niebezpieczeństwa przypisanej zbrodni, głębokie zdemoralizowanie sprawcy, gdy okoliczności obciążające zdecydowanie przeważają nad okolicznościami łagodzącymi i tylko w przypadku, w którym nawet kara 15 lat pozbawienia wolności nie byłaby wystarczająca dla realizacji wszystkich celów kary.

(wyrok z 16 XII 1997 r., II AKa 166/97, Apel.-Lub. 1998/2/11).

Karę 25 lat pozbawienia wolności należy stosować w stosunku do sprawców, którzy ze względu na znaczny stopień zdemoralizowania wymagają „szczególnie długotrwałego procesu resocjalizacji”. Sąd Najwyższy, wyrok z 9 marca 1979 r. (III KR 238/78, OSNPG 1979, z. 8, poz. 102).

5. Kara dożywotniego pozbawienia wolności

Katalog kar zasadniczych kk z 1969 r. w pierwotnym układzie nie przewidywał dożywotniego pozbawienia wolności, co – jak wyjaśniali jego twórcy – było wynikiem krytyki tej kary z humanitarnego i praktycznego punktu widzenia. Dopiero u schyłku obowiązywania tego kodeksu wprowadzono ją ponownie do naszego ustawodawstwa karnego (por. art. 1 pkt 1 ustawy z 17 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywien i nawiązek w prawie karnym, Dz. U. Nr 95, poz. 475). Ponownie, gdyż dożywotnie pozbawienie wolności było znane kk. z 1932 r.⁷

Kara dożywotniego pozbawienia wolności jest najsurowszą – po zniesieniu kary śmierci – karą przewidzianą w Kodeksie karnym za przykładowe zbrodnie: wszczynanie i prowadzenie wojny napastniczej (art. 117 § 1), ludobójstwo w art. 118 § 1, udział w masowym zamachu art. 118a § 1, stosowanie środków masowej zagłady (art. 120), zamach na niepodległość lub integralność terytorialną RP (art. 127 § 1), zamach na życie Prezydenta RP (art. 134), zabójstwo w typie podstawowym oraz kwalifikowanym (art. 148 § 1, 2, 3). Karę dożywotniego pozbawienia wolności jako najsurowszą z kar przewidzianych w kodeksie wolno orzec tylko wówczas, gdy pozwala na to (odpowiednio wysoki) stopień winy, a *in concreto* żadna inna kara przewidziana w sankcji nie spełniłaby indywidualno- lub generalnoprorewencyjnych celów kary określonych w art. 53 § 1 kk⁸.

Kara ta polega na osadzeniu skazanego w zakładzie karnym do końca jego życia – przewidziana Kodeksem karnym. Jest karą bezterminową. Skazany na karę dożywotnia może ubiegać się o warunkowe

⁷ A. Zoll, *Komentarz*, Zakamycze 2004.

⁸ A. Zoll, *Komentarz*, Zakamycze 2004.

przedterminowe zwolnienie dopiero po 25 latach kary – art. 78 § 3 kk. Okres próby wynosi w takim przypadku 10 lat – art. 80 § 3 kk. Możliwość ubiegania się o przedterminowe zwolnienie nie oznacza, że skazany ma prawo do przedterminowego zwolnienia, sąd bowiem może mu zwolnienia odmówić.

W dniu 21 kwietnia 1988 r. o godzinie 17.30 w Areszcie Śledczym przy ulicy Montelupich w Krakowie wykonano w Polsce ostatnią egzekucję. Od tego też roku obowiązywało w Polsce faktyczne moratorium na stosowanie kary śmierci. Kara śmierci nie była wykonywana, pomimo iż nadal formalnie widniała w katalogu kar Kodeksu karnego. Moratorium faktyczne przekształciło się w moratorium ustawowe po wejściu w życie ustawy o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym. Kara śmierci nie znalazła się w Kodeksie karnym uchwalonym 20 czerwca 1997 r. Przepisy wprowadzające Kodeks karny zarządziły w art. 14 zamianę orzeczonej już, a niewykonanej kary śmierci, na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Skazanego na dożywotnie pozbawienie wolności można warunkowo zwolnić po odbyciu 25 lat kary – art. 78 kk.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Dożywotnie pozbawienie wolności to kara wywołująca poważne kontrowersje w piśmiennictwie. Ma zarówno swych zwolenników, jak i przeciwników (jakkolwiek zapewne podział nie jest tu tak ostry, jak w przypadku sporu o karę śmierci). Naturalnych sojuszników omawiana kara ma przede wszystkim w obozie przeciwników kary śmierci, chociaż i w tym gronie są też autorzy, którzy podkreślają, że zarówno sama niehumanitarna natura dożywotniego pozbawienia wolności, jak i decyzja o wprowadzeniu do katalogu kar dwóch długoterminowych kar izolacyjnych, tj. dożywotniego pozbawienia wolności oraz 25 lat pozbawienia wolności, nasuwają poważne zastrzeżenia, a nawet autorzy, którzy otwarcie karę tę kontestują. Przeciwnicy dożywotniego pozbawienia wolności zarzucają, że w praktyce – ze względu na stosowanie instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia, a także amnestii oraz ułaskawień – kara ta traci charakter, na który wskazuje jej nazwa, co istotnie zmniejsza wartość jej społecznego oddziaływania.

(A. Zoll, *Komentarz*, Zakamycze 2004).

Sięgając po karę dożywotniego pozbawienia wolności, sąd powinien wyczerpująco rozważyć, a następnie szczegółowo uzasadnić, dlaczego konieczna jest trwała izolacja sprawcy w zakładzie karnym (co jest praktycznie równoznaczne z trwałą eliminacją, gdy chodzi o udział w znakomitej większości przejawów życia społecznego), a więc wykazać, że łagodniejsze kary izolacyjne przewidziane w sankcji nie mogłyby spełnić celów kary określonych w art. 53 § 1. Jako karę najsurowszą, dożywotnie pozbawienie wolności wolno orzekać tylko wówczas, gdy brak w sprawie jakichkolwiek okoliczności łagodzących, a względ na charakter sprawcy i jego szczególne społeczne właściwości każe wnosić, że żadna inna kara nie uchroni przed nim społeczeństwa.

(wyrok SN z 13 II 1973 r., V KRN 530/72, OSNKW 1973).

Orzeczenia kary dożywotniego pozbawienia wolności nie legitymuje dostatecznie samo tylko ustalenie, że rozpatrywane przestępstwo jest zbrodnią wyjątkowo oburzającą. Konieczne jest ponadto skrupulatne rozważenie całokształtu okoliczności mających znaczenie dla wymiaru kary, w tym zbadanie, czy w sprawie zachodzą jedynie okoliczności obciążające czy również łagodzące, a także dokonanie wszechstronnej oceny osobowości sprawcy. Kierowanie się wyłącznie obrazem strony przedmiotowej zbrodni prowadziłoby do tego, że wszelka kara – a kara dożywotniego pozbawienia wolności w szczególności – byłaby jedynie prymitywnie pojmowanym odwetem, co w sposób oczywisty naruszałoby najbardziej elementarne standardy prawa karnego w państwie demokratycznym.

(SN z 27 II 1973 r., V KRN 542/72, OSNKW 1973).

III. KARY W KODEKSIE WYKROCZEŃ

Kodeks wykroczeń w artykule 18 wymienia następujące kary:

- 1) areszt;
- 2) ograniczenie wolności;
- 3) grzywna;
- 4) nagana.

1. Kara aresztu

Art. 19 Kodeksu wykroczeń stanowi, iż kara aresztu trwa najkrócej 5, a najdłużej 30 dni, wymierza się ją w dniach. Oznaczenie takich granic tej kary wskazuje, że nie wolno wymierzyć kary aresztu w wymiarze poniżej 5 dni, nawet w przypadku zastosowania przez sąd nadzwyczajnego złagodzenia kary – art. 39 Kodeksu wykroczeń, i nie wolno wymierzyć kary aresztu ponad 30 dni, choćby nawet sąd stosował nadzwyczajne zaostrzenie kary – art. 38 Kodeksu wykroczeń. Kodeks wykroczeń przewiduje także zastępczą karę aresztu na wypadek nieuiszczenia orzeczonej grzywny i jej nieściągnięcia w drodze egzekucji art. 25 § 2 kw.

Art. 26 Kodeksu wykroczeń stanowi, iż nie można wymierzyć kary aresztu lub zastępczej kary aresztu, jeżeli warunki osobiste sprawcy uniemożliwiają odbycie tej kary. Rozwiązanie to pozwala sądowi, w pewnych szczególnych okolicznościach, na uwzględnienie różnych życiowych sytuacji, np. choroby, konieczności sprawowania opieki nad osobą jej wymagającą, kalectwa.

Przesłanki orzekania kary aresztu są zawarte w art. 35 kw. Przepis ten stanowi, że jeżeli ustawa daje możliwość wyboru między aresztem a inną karą, to areszt można orzec tylko wówczas, gdy czyn popełniono umyślnie, a zarazem za orzeczeniem kary aresztu przemawia waga czynu lub okoliczności sprawy świadczą o demoralizacji sprawcy albo sposób jego działania zasługuje na szczególne potępienie. Ukarani karą aresztu orzeczoną za wykroczenie odbywają ją oddzielnie od skazanych, w systemie zwykłym, chyba że szczególne względy przemawiają za skierowaniem do innego systemu (art. 99 § 2 kkw).

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Racją tego przepisu są niewątpliwie względy humanitarne – art. 26 kw. Chodzi w nim o takie sytuacje, kiedy sprawca wykroczenia jest kaleką lub osobą chorą na taką chorobę, która uniemożliwia pobyt w zakładzie karnym, ale także o takie, w których odbycie kary aresztu nader silnie godziłoby w ważne dobra osobiste ukaranego, np. konieczność zapewnienia opieki obłożnie choremu, małym dzieciom.
(Gubiński, *Prawo wykroczeń*, wyd. Lex, s. 122).

Z uwagi na to, iż Kodeks wykroczeń nie określa sposobu obliczania okresu odbywania kary, uznaje się, że liczy się go według czasu kalendarzowego (*a momento ad momentum*). Wskazówką jest tu art. 80 § 4 kkw, stanowiący, że pierwszy dzień kary kończy się dnia następnego od jej rozpoczęcia. Oznacza to, że na przykład kara 30 dni aresztu rozpoczęta 10 kwietnia 2006 r. o godzinie 11.00 zakończy się 10 maja 2006 r. o godzinie 11.00. Jeżeli termin zwolnienia skazanego odbywającego karę przypada na dzień ustawowo wolny od pracy, zwolnienie to następuje w dniu poprzedzającym ten termin (art. 168 kkw). Należy przyjąć, że to samo odnosi się do ukaranego karą aresztu.

(M. Mozgawa, *Komentarz do art. 19 Kodeksu wykroczeń*; System Informacji Prawnej Lex).

Wszystkie wykroczenia zagrożone karą aresztu dają możliwość dokonania racjonalnego wyboru między aresztem a inną karą. Przepis wskazuje jednoznacznie, że wybór ten jest uwarunkowany określonymi ograniczeniami. Po pierwsze, nie wolno wymierzyć kary aresztu za wykroczenie popełnione nieumyślnie. Natomiast za wykroczenie popełnione umyślnie areszt może być zastosowany w wypadku istnienia jednej z trzech wymienionych w przepisie przesłanek. Jednakże nie zawsze. Z konstrukcji regulacji wynika jednak, że gdy równocześnie istnieją dwie spośród wymienionych przesłanek, należy zastosować areszt, natomiast przy zbiegu trzech przesłanek organ procesowy jest zobligowany do zastosowania najostrzejszej kary spośród przewidzianych w kodeksie.

(W. Kotowski, *Komentarz do art. 35 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

Artykuł 38 kw, pozwalający orzec karę aresztu za wykroczenie, które karą taką nie jest zagrożone w przepisie penalizującym dane zachowanie, wymaga dla swego zastosowania, by obwiniony był co najmniej dwukrotnie ukarany za podobne wykroczenia i popełnił obecnie czyn w ciągu 2 lat od ostatniego ukarania. Owe ukarania muszą być prawomocne, gdyż tylko wtedy można je uznać za będące prawnie ukaraniem danej osoby, a przy tym powinny one, jako prawomocne wyroki skazujące, zapaść przed popełnieniem przez nią kolejnego podobnego wykroczenia. Sama uprzednia karalność sprawcy jest wprawdzie okolicznością obciążającą przy wymiarze kary, także jako sposób zachowania się sprawcy przed i po czynie, ale tylko w jej granicach przewidzianych w naruszonym przepisie (art. 33 § 2 *in fine* i § 4 pkt 5 kw).

(wyrok SN z 8 XI 2007 r., II KK 247/07, LEX nr 340549).

Stosując przepis art. 39 § 1 i 2 kw, sąd rejonowy zamiast kary aresztu lub grzywny orzekł karę zasadniczą łagodniejszego rodzaju – karę nagany (art. 18 pkt 4 kw). Jednakże zupełnie bezpodstawnie odstąpił od wymierzenia obligatoryjnej kary dodatkowej (środka karnego) zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych (art. 87 § 2 kw). Instytucja nadzwyczajnego złagodzenia kary przewidziana w art. 39 § 2 kw nie stwarza bowiem takiej możliwości, a w sprawie niniejszej nie zachodziła sytuacja przewidziana w art. 39 § 3 kw, gdyż sąd rejonowy nie odstąpił od wymierzenia kary zasadniczej.

(wyrok SN z 14 I 1993 r., II KRN 230/92, niepubl.).

2. Kara ograniczenia wolności

Kara ograniczenia wolności trwa 1 miesiąc. Ma na celu ograniczenie swobody ukaranego, który pozostając na wolności:

- nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu;
- jest obowiązany do wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne;
- ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary.

Obowiązkiem sądu jest określenie w treści rozstrzygnięcia (wyroku), która z form kary ograniczenia wolności ma zastosowanie i w jakim rozmiarze⁹.

Wykonywanie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne jest podstawowym obowiązkiem skazanego. Odbywa się w odpowiednim zakładzie pracy, placówce służby zdrowia, opieki społecznej, organizacji lub instytucji niosącej pomoc charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej w wymiarze od 20 do 40 godzin. W stosunku do osoby zatrudnionej organ orzekający, zamiast obowiązku określonego w § 1, może orzec potrącenie od 10 do 25 % wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez organ orzekający; w okresie odbywania kary ukarany nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy.

Zgodnie z rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 sierpnia 1998 r. „w sprawie wyznaczania zakładów pracy, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna” – właściwy organ samorządu terytorialnego, na wniosek prezesa sądu rejonowego, wyznacza komunalne zakłady pracy, w których jest wykonywana praca w ramach kary ograniczenia wolności. Zakład taki jest obowiązany zatrudnić ukaranego skierowanego przez sąd, pouczyć go o obowiązku sumiennej i wydajnej pracy oraz o konieczności przestrzegania ustalonego organizacją pracy porządku i dyscypliny, poddać go badaniom lekarskim, zapoznać z przepisami i zasadami bhp, zapewnić ukaranemu bezpieczne i higieniczne warunki pracy, środki ochrony indywidualnej oraz odzież i obuwie robocze, przewidziane na danym stanowisku pracy, a także ubezpieczyć ukaranego od następstw nieszczęśliwych wypadków. Czas pracy ukaranego nie powinien przekraczać 8 godzin na dobę. Na jego wniosek wolno przedłużyć ten czas do 12 godzin. Praca ta ma charakter dozorowany. Zakład pracy wyznacza pracownika dozorującego pracę ukaranych, za co otrzymuje on dodatkowe wynagrodzenie (od 5 do 20% swojego wynagrodzenia). Zakład pracy jest obowiązany do zawiadomienia sądowego kuratora zawodowego.

Sąd orzekający zatem wskazuje, czy kara ograniczenia wolności polega na wykonywaniu nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele społeczne w odpowiednim rozmiarze godzin, czy też polega na potrącaniu

⁹ G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, wyd. C.F. Muller, Warszawa 2002, s. 92.

odpowiedniej części wynagrodzenia za pracę i na jaki cel – na rzecz Skarbu Państwa lub na cel społeczny¹⁰.

Wymierzając karę ograniczenia wolności, organ orzekający może zobowiązać ukaranego do naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej wykroczeniem, przeproszenia pokrzywdzonego – art. 22 Kodeksu wykroczeń.

Jeżeli ukarany uchyla się od wykonywania kary ograniczenia wolności, ulega ona zamianie na zastępczą karę grzywny, przy czym miesiąc ograniczenia wolności przyjmuje się za równoważny grzywnie od 75 do 2250 złotych, a jeżeli okoliczności wskazują na to, że egzekucja grzywny nie będzie skuteczna – na zastępczą karę aresztu, przy czym miesiąc ograniczenia wolności odpowiada 15 dniom aresztu – art. 23 Kodeksu wykroczeń.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Wysokość wynagrodzenia za pracę osoby zatrudnionej w zakładzie pracy nie ulega zmianie na skutek wymierzenia jej kary ograniczenia wolności z rygorami określonymi w art. 21 § 2 kw. Rygory te powodują natomiast potrącanie z kwoty wynagrodzenia ukaranego od 10 do 25% na rzecz Skarbu Państwa albo na cel wskazany przez sąd orzekający.

(uchwała składu 7 sędziów SN z 16 XII 1971 r., VI KZP 56/71, OSNKW 1972/3/42).

Wymierzając karę ograniczenia wolności, należy zawsze rozważyć, która z postaci tej kary będzie karą najbardziej skuteczną.

(uchwała Izby Karnej SN – wytyczne z 30 V 1979 r., VII KZP 31177, OSNKW 1979/17-8/77).

Nakładając na ukaranego karę ograniczenia wolności obowiązek wymieniony w art. 21 § 1 kw, sąd orzekający ustala w rozstrzygnięciu (wyroku) wymiar godzin nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, jaką w czasie wykonywania kary ograniczenia wolności ukarany ma wykonać w stosunku miesięcznym.

(wyrok SN z 15 VI 1971 r., V KRN 169/71, OSNKW 1971/12/191).

Uchylenie się od wykonania kary ograniczenia wolności, skutkujące zastosowaniem w trybie art. 23 kw kary zastępczej, oznacza takie zachowanie się ukaranego, które jest wyrazem jego negatywnego stosunku do tej kary czy nałożonych w związku z nimi obowiązków, a więc wynika z jego złej woli, nie zaś z innych przyczyn obiektywnych lub nawet przez niego zawinionych.

(uchwała SN z 20 VI 1976 r. KZP 6/79, OSNKW 1979/9/89).

3. Kara grzywny

Kara grzywny jest w Kodeksie wykroczeń trzecią co do dolegliwości karą. W praktyce jednak jest to kara najliczniej orzekana – ponad 90% skazań. Kary w sprawach wykroczeń z reguły orzekają sądy. Wyjątkowo, tylko w zakresie postępowania mandatowego, kary takie mogą orzekać inne organy, np. Policja, Inspekcja Handlowa. Inne granice grzywny występują w postępowaniu mandatowym – art. 95–102 k.p.o.w. W postępowaniu tym można nałożyć grzywnę w wysokości do 500 zł, a w przypadku rzeczywistego zbiegu przepisów – do 1000 zł. W postępowaniu mandatowym, w sprawach, w których oskarżycielem publicznym jest właściwy organ Państwowej Inspekcji Pracy, można nałożyć grzywnę w wysokości do 2000 zł – art. 96 § 1a k.p.o.w. W przypadku jednak odmowy przyjęcia mandatu karnego przez sprawcę wykroczenia, sprawa zostanie skierowana celem rozpatrzenia do właściwego sądu.

Grzywnę wymierza się w wysokości od 20 do 5 000 złotych, chyba że ustawa stanowi inaczej – art. 24 § 1 kw. W Kodeksie wykroczeń znajdujemy jednak bardzo liczne przypadki obniżenia górnej granicy grzywny. Przykładowo, ustawodawca obniżył górną granicy grzywny w przypadku niżej wymienionych wykroczeń:

- a) do 250 zł (art. 55, 64, 77, 79 § 1, art. 95, 123, 146 § 1 i art. 153 § 1);
- b) do 500 zł (art. 54, 75 § 1, art. 79 § 2, art. 95a, 125, 144 § 3, art. 145, 151 § 1, art. 156 i 157);
- c) do 1000 zł (art. 61 § 1, art. 67 § 2, art. 76, 81, 100, 101, 102, 108, 144 § 1, art. 152 i 154);
- d) do 1500 zł (art. 66, 91, 107, 109, 115, 117, 136 § 2, art. 137 § 1, art. 140, 141 i 150);
- e) do 3000 zł (art. 97).

¹⁰ G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, wyd. C.F. Muller, Warszawa 2002, s. 92.

Podnoszenie górnej, przewidzianej w kodeksie, granicy grzywny – kwoty 5000 zł, nie występuje w Kodeksie wykroczeń, ale w ustawach szczególnych, np. Kodeks pracy, przyjmujący grzywnę za wykroczenia z tej ustawy do 30 000 zł. Kara grzywny powinna być wykonana przez dobrowolną jej zapłatę. W przypadku braku wniesienia zapłaty grzywny zachodzi konieczność zastosowania egzekucji. W przypadku gdy egzekucja grzywny w kwocie przekraczającej 500 zł okaże się bezskuteczna, sąd może zamienić grzywnę na pracę społecznie użyteczną, która trwa najkrócej tydzień, a najdłużej 2 miesiące. Warunkiem zastosowania takiej zamiany jest wyrażenie zgody. O zamianie decyduje sąd rejonowy, w którego okręgu grzywna była wykonywana, sąd określa jednocześnie jej rodzaj i czas trwania. Jeżeli ukarany nie wyrazi zgody na podjęcie pracy społecznie użytecznej albo mimo wyrażenia zgody jej nie wykonuje, można orzec zastępczą karę aresztu, przyjmując jeden dzień aresztu za równoważny grzywnie od 20 do 150 złotych; kara zastępcza w takim przypadku nie może przekroczyć 30 dni aresztu – art. 25 § 2 kw.

Przepis art. 24 § 2 kw przewiduje możliwość zastosowania kumulacji kary grzywny z karą aresztu. Ustawodawca przewidział taką możliwość jedynie w razie skazania na karę aresztu za wykroczenie popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Wymierzając grzywnę, bierze się pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste i rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe – art. 24 § 3 kw. Ponieważ grzywna, jak każda kara, ma charakter osobisty, ale jest przy tym dolegliwością finansową, chodzi o to, aby obciążenie nią nie oznaczało przeniesienia jej ciężaru na członków rodziny ukaranego. Nakazuje się więc brać tu pod uwagę:

- dochodów sprawcy,
- jego warunków osobistych,
- warunków rodzinnych,
- stosunków majątkowych,
- możliwości zarobkowych.

Jeżeli chodzi o dochody sprawcy, to należy je rozumieć w sensie ekonomicznym, a nie np. przepisów o podatku dochodowym, a więc uwzględniać wszelkie legalne, a nie tylko poddane temu podatkowi, dochody (w tym zatem np. i otrzymywane alimenty, stypendia itp.), z odliczeniem jednak ciężarów podatkowych i pominięciem dochodów okazjonalnych. Warunki osobiste sprawcy to jego warunki bytowe, mieszkalne, wykonywanie (lub nie) pracy lub pobieranie jeszcze nauki, warunki socjalne i zdrowotne, które mogą rzutować na zaspokajanie związanych z tym potrzeb życiowych sprawcy, choć (na gruncie prawa karnego) niektórzy autorzy zaliczają do nich także np. wiek, kwalifikacje, wykształcenie czy predyspozycje psychiczne. Natomiast warunki rodzinne to sytuacja rodzinna sprawcy, a więc czy jest to osoba samotna, czy żonata (zamężna), posiadająca (lub nie) rodzinę (w tym nieformalną), liczebność tej rodziny, potrzeba sprawowania opieki nad jej nieletnimi lub chorymi członkami itd. Z kolei stosunki majątkowe to położenie sprawcy ukształtowane przez jego prawa majątkowe, a więc własność, prawa rzeczowe, prawa na dobrach niematerialnych (autorskie lub z zakresu własności przemysłowej, np. patentowe) czy wierzytelności, ale też obciążenia tego majątku, np. alimenty. Wreszcie możliwości zarobkowe to dochody, jakie sprawca może uzyskiwać (choć aktualnie ich nie uzyskuje) przy swoich właściwościach osobistych (wieku, wykształceniu, przygotowaniu zawodowym, umiejętnościach zawodowych nabytych przez praktykę w zawodzie itd.), przez podjęcie i sumienne wykonywanie pracy w szerokim jej rozumieniu (na umowę o pracę lub o dzieło albo zlecenie bądź w ramach własnej działalności gospodarczej), ale z uwzględnieniem faktycznej sytuacji na rynku pracy w tym zakresie¹¹.

Art. 25 § 3 kw stwarza sądowi możliwość umorzenia grzywny pod warunkiem jednak, że spełnione zostaną jednocześnie dwie przesłanki:

- grzywna nie przekracza kwoty 500 złotych i tym samym nie podlega zamianie na zastępczą karę aresztu;
- mamy do czynienia z wypadkiem szczególnie uzasadnionym. Każdorazowo ocena takiego „szczególnie uzasadnionego wypadku” należy tylko i wyłącznie do sądu.

¹¹ T. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 24 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Przez stosunki majątkowe i dochody rozumie się cały majątek i wszystkie dochody posiadane przez sprawcę. Stosunki majątkowe i dochody sprawcy ocenia się, uwzględniając w szczególności jego stan rodzinny i wynikające z niego obowiązki ekonomiczne oraz ogół orzekanych wobec niego dolegliwości ekonomicznych. (uchwała Izby Karnej i Wojskowej SN – wytyczne z 28 IV 1978 r., VII KZP 15/76, W 1978/4-5/41).

Orzekanie kary grzywny za wykroczenia popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej jest niezależne od tego, czy zamierzona korzyść została osiągnięta, przy czym karę tę należy wymierzać również tym podżegaczom i pomocnikom, którzy działali w celu osiągnięcia takiej korzyści dla siebie lub innej osoby. (uchwała Izby Karnej i Wojskowej SN – wytyczne z 28 IV 1978 r., VII KZP 15/76).

Rodzajowe granice kary grzywny wynoszą od 20 złotych do 5000 złotych. Oznacza to, że za wykroczenie nie może być przewidziana grzywna powyżej 5000 złotych lub poniżej 20 złotych. Przepisy szczególne mogą zmieniać granice kary grzywny dla poszczególnych typów wykroczeń, zarówno dolną, jak i górną granicę wymiaru grzywny, nie przekraczając jednak 5000 złotych (jako maksimum) ani 20 złotych (jako minimum). Np. art. 55 kw przewiduje karę grzywny w wymiarze do 500 złotych, co oznacza, że granice wymiaru grzywny dla tego wykroczenia wynoszą od 20 złotych do 500 złotych, art. 87 § 1 kw przewiduje karę grzywny nie niższą niż 50 złotych, co oznacza, że za takie wykroczenie należy wymierzyć grzywnę w wymiarze od 50 złotych do 5000 złotych.

(G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, wyd. C.F. Muller, Warszawa 2002).

Nie można zagadnienia wymiaru grzywny sprowadzać do tego, czy i jaki majątek posiada sprawca, czy i jakie ma dochody. Stosunki majątkowe, jak też osiągnięte dochody – to ważne niewątpliwie przesłanki wymiaru kary grzywny, pozwalają bowiem ocenić realność wykonania tej kary, nie mogą jednak – zwłaszcza w wypadkach gdy brak majątku czy dochodów jest wynikiem określonego postępowania sprawcy, jego niewłaściwego trybu życia (np. uchylania się od pracy czy przepijania zarobków) – przesłaniać innych wpływających na wymiar kary okoliczności, a w szczególności takich jak rodzaj i rozmiar wyrządzonej wykroczeniem szkody, wysokość odniesionej lub zamierzonej korzyści, wartość zagarniętego mienia.

(wyrok SN z 14 VI 1982 r. IIKR 132/82.OSNKW 1982/12/88).

Określenie przewidzianego w art. 25 § 2 kw równoważnika kary grzywny jest konieczne nawet w wypadku, gdyby kara zastępcza, obliczona według maksymalnego równoważnika, przekraczała górną granicę kary zastępczej określoną w art. 25 § 2 kw.

(wyrok SN z 8 I 1080 r. IIIKR 418/79, OSNKW 1980/7/60).

4. Kara nagany

Jest najłagodniejszą z kar występującą na gruncie Kodeksu wykroczeń. Naganę można orzec wtedy, gdy ze względu na charakter i okoliczności czynu lub właściwości i warunki osobiste sprawcy należy przypuszczać, że zastosowanie tej kary jest wystarczające do wdrożenia go do poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego.

Kara nagany jest szczególnym rodzajem kary, orzekanym wyjątkowo za wykroczenia o niewielkim stopniu społecznej szkodliwości i w stosunku do sprawców niezdemoralizowanych, niewymagających represji karnej. Istota kary nagany sprowadza się do napiętnowania przez sąd czynu sprawcy i wskazania, iż czyn ten uznawany jest za społecznie naganny, bez sięgania po środki represji karnej w stosunku do danego sprawcy¹².

¹² G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, wyd. C.F. Muller, Warszawa 2002.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Karę nagany znajdujemy tylko w jednym przepisie art. 33 ust. 1 ustawy z 2 kwietnia 2004 r. o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt (Dz. U. Nr 91, poz. 872), w alternatywie z grzywną. W żadnym innym przepisie pozakodeksowego prawa wykroczeń kara nagany nie występuje.

(W. Bojarski, M. Radecki, *Komentarz do Kodeksu wykroczeń*, wyd. CH Beck, Warszawa 2005, str. 192).

Kara nagany może być wymierzona, jeżeli przewiduje ją przepis szczególny, ale równocześnie zachodzi co najmniej jedna z dwóch alternatywnie wymienionych przesłanek. Gdy przepis szczególny nie uwzględnia kary nagany, można ją wymierzyć jedynie w wypadku możliwości zastosowania wobec sprawcy nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 39 kw). Karę nagany przewidziały następujące przepisy kw: art. 54 (naruszenie przepisów porządkowych), art. 55 (kąpiel w niedozwolonym miejscu), art. 58 (żebractwo), art. 61 § 1 (przywłaszczenie stanowiska, tytułu lub stopnia), art. 64 (nie dopełnienie obowiązków), art. 67 § 2 (uszkodzenie ogłoszenia instytucji artystycznej, rozrywkowej lub sportowej), art. 69 (uniemożliwienie identyfikacji przedmiotu), art. 75 § 1 (niezachowanie należytej ostrożności), art. 77 (niepanowanie nad zwierzętami), art. 78 (drażnienie zwierząt), art. 79 § 1 (nieoświetlenie miejsc publicznych), art. 80 (wykonywanie zabronionych czynności), art. 81 (niszczenie lub uszkodzanie urządzeń ochronnych), art. 82 (naruszenie zasad przeciwpożarowych), art. 83 (nieostrożne obchodzenie się z materiałami niebezpiecznymi), art. 89 (pozostawienie dziecka na drodze), art. 90 (tamowanie lub utrudnianie ruchu), art. 91 (spowodowanie utrudnienia w ruchu), art. 92 § 1 (niezastosowanie się do znaku lub sygnału drogowego), art. 95 (prowadzenie pojazdu bez dokumentów), art. 97 (naruszenie porządku lub bezpieczeństwa na drodze), art. 98 (zagrożenie bezpieczeństwa na drodze niepublicznej), art. 99 (naruszenie zasad korzystania z drogi), art. 100 (lekceważenie zakazów), art. 101 (niezachowanie czystości), art. 102 (nieutrzymywanie należytego stanu zjazdów), art. 103 (uchylanie się od świadczeń osobistych), art. 105 (zaniedbanie obowiązków rodzicielskich), art. 106 (dopuszczenie do przebywania osoby znajdującej się pod szczególną opieką w okolicznościach niebezpiecznych), art. 107 (złośliwe wprowadzenie w błąd), art. 108 (szczucie psem człowieka), art. 109 (zanieczyszczenie wody), art. 114 (nieudzielenie obowiązkowych wyjaśnień), art. 115 (niepoddanie się szczepieniu), art. 116 (nienależyte zapobieganie chorobom), art. 117 (niezachowanie czystości w obrębie nieruchomości), art. 122 (obrót kradzionymi przedmiotami), art. 123 (bezprawne zbieranie owoców ziemi), art. 125 (niezawiadomienie Policji), art. 126 (zabranie cudzej rzeczy), art. 127 (samowolne używanie cudzej rzeczy), art. 137 (naruszenie obowiązku uwidoczniania cen lub ilości nominalnych), art. 140 (nieobyczajny wybryk), art. 141 (używanie nieprzyzwoitych słów), art. 144 (uszkodzanie roślinności), art. 145 (zanieczyszczanie lub zaśmiecanie), art. 146 (niezgłoszenie urodzin lub zgonu), art. 147 (nie dopełnienie obowiązku meldunkowego), art. 151 (nie dozwolony wypas), art. 152 (użytkowanie kosodrzewiny), art. 153 (zbieranie owoców leśnych), art. 154 (naruszenie gruntów), art. 156 (niszczenie zasiewów, sadzonek lub trawy), art. 157 (nieopuszczenie gruntów), art. 162 (zaśmiecanie lasu), art. 163 (rozgarnianie ściółki), art. 164 (utrudnianie życia mieszkańcom lasu), art. 165 (zakłócanie spokoju zwierzętom), art. 166 (puszczanie w lesie luzem psa).

(W. Kotowski, *Komentarz do art. 36 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

W świetle art. 36 § 1 jej orzeczenie jest uzależnione od zaistnienia alternatywnie wskazanych tu przesłanek, czyli od: a) charakteru i okoliczności czynu, czyli przesłanki o charakterze przedmiotowym lub b) właściwości i warunków osobistych sprawcy, a więc przesłanki podmiotowej, związanej z osobą sprawcy; z uwagi na alternatywne ich ujęcie nie muszą one wystąpić łącznie, wystarczy zaistnienie jednej z nich. Charakter i okoliczności czynu to zarówno rodzaj wykroczenia, rodzaj naruszonego dobra, wielkość szkody, okoliczności, a więc i sposób, jego popełnienia, jak i np. przypadkowość działania lub zaniechania, waga naruszonych reguł ostrożności, działanie z pobudek zasługujących na uwzględnienie itd. Natomiast właściwości i warunki osobiste to – o czym była już mowa – okoliczności związane z osobowością sprawcy, jego poziomem intelektualnym, charakterem, oraz warunkami bytowymi, zdrowotnymi, socjalnymi itd. – zob. uw. 5 do art. 24 i uw. 3 pkt f do art. 33. Okoliczności te mają stwarzać podstawy do przyjęcia dodatniej (pozytywnej) prognozy, czyli zasadnego przypuszczenia, że ta łagodna kara jest wystarczająca do wdrożenia tego sprawcy do poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego, a więc nie tylko, że nie popełni on w przyszłości nowego wykroczenia czy przestępstwa, ale że będzie szanował prawo, nie tylko karne i zasady współżycia, a więc i normy moralne, etyczne, których naruszenie nie jest czynem zabronionym przez prawo pod groźbą kary.

Przepis ten ma jednak zastosowanie tylko wtedy, gdy chodzi o orzeczenie nagany, która występuje w sankcji danego przepisu naruszonego przez sprawcę. Jeżeli miałaby ona być zastosowana w ramach nadzwyczajnego złagodzenia kary za czyn nią niezagrożony (art. 39 § 2), to jej wymierzenie jest możliwe tylko przy zaistnieniu warunków określonych w art. 39 § 1, czyli wypadku zasługującego na szczególne uwzględnienie, ale i tam wskazuje się nadto także na charakter i okoliczności czynu oraz właściwości i warunki osobiste sprawcy.

(T. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 36 Kodeksu wykroczeń*, Lex).

IV. ŚRODKI KARNE W KODEKSIE KARNYM

Środkami karnymi są:

- 1) pozbawienie praw publicznych,
- 2) zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej,
 - a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi,
 - b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu,
 - c) zakaz wstępu na imprezę masową,
 - d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych,
 - e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- 3) zakaz prowadzenia pojazdów,
- 4) przepadek,
- 5) obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę,
- 6) nawiązka,
- 7) świadczenie pieniężne,
- 8) podanie wyroku do publicznej wiadomości.

1. Pozbawienie praw publicznych

Kodeks karny w art. 40 § 1 stwierdza, iż pozbawienie praw publicznych obejmuje utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do organu władzy publicznej, organu samorządu zawodowego lub gospodarczego, utratę prawa do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz do pełnienia funkcji w organach i instytucjach państwowych i samorządu terytorialnego lub zawodowego, jak również utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowego; pozbawienie praw publicznych obejmuje ponadto utratę orderów, odznaczeń i tytułów honorowych oraz utratę zdolności do ich uzyskania w okresie trwania pozbawienia praw.

Jest to fakultatywny środek karny, który sąd może orzec w przypadku wystąpienia dwóch przesłanek:

- w razie skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3,
- za przestępstwo popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie.

Pozbawienie praw publicznych jest niewątpliwie najostrzejszym środkiem karnym o charakterze represyjnym.

Zgodnie z art. 179 Kodeksu karnego wykonawczego w razie orzeczenia pozbawienia praw publicznych sąd jest zobowiązany zawiadomić:

- właściwy dla miejsca ostatniego zamieszkania lub pobytu skazanego odpowiedni organ administracji publicznej,
- Kancelarię Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli skazany ma order, odznaczenie lub tytuł honorowy,
- organy i instytucje, w których skazany pełnił ostatnio funkcje objęte utratą,
- organ właściwy w sprawach powszechnego obowiązku obrony, w którego ewidencji skazany figuruje.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Motywacja zasługująca na szczególne potępienie to motywacja, która w rozumieniu powszechnym jest jaskrawo naganna, wywołuje oburzenie, potępienie, gniew.
(wyrok SA w Lublinie z 27 IV 1999 r., II AKa 12/99, OSP 2000, nr 9, poz. 127).

Pozbawienie praw publicznych obejmuje utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do organów władzy publicznej, tzn. do Sejmu, Senatu i wybieralnych organów samorządu terytorialnego (rad gminnych, powiatowych, wojewódzkiego sejmiku samorządowego), co dotyczy także stałych komisji parlamentarnych i samorządu terytorialnego. Orzeczenie tego środka uniemożliwia także wybór na stanowisko Prezydenta RP, członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Krajowej Rady Sądownictwa, sędziego Trybunału Stanu i Trybunału Konstytucyjnego.
(M. Szewczyk, w: *Komentarz*, red. A. Zoll, s. 685).

Pozbawienie praw publicznych obejmuje również utratę czynnego i biernego prawa wyborczego do organów samorządu zawodowego (np. izb lekarskich, samorządu adwokackiego i radców prawnych) i gospodarczego (np. izb gospodarczych). Trzeba przyjąć, że utrata praw wyborczych do organów samorządu nie pozbawia jednak samego członkostwa w izbach samorządowych czy związkach pracowników lub pracodawców.
(A. Marek, *Kodeks karny*, wyd. Lex, str. 104).

W wypadku orzeczenia względem żołnierza kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych bezprzedmiotowe jest orzeczenie na podstawie art. 296 kk kary dodatkowej degradacji, gdyż kara pozbawienia praw publicznych obejmuje – w myśl art. 39 kk – m. in. utratę posiadanego stopnia wojskowego i powrót do stopnia szeregowca, a więc powoduje takie same skutki jak kara degradacji.
(wyrok SN z 8 VII 1983 r., RW 548/83).

Okoliczność, że sprawca, wobec którego orzeczenie kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych jest obligatoryjne (np. na podstawie art. 40 § 1 pkt 3 kk), nie ukończył w chwili wyrokowania lat 18 i w związku z tym nie ma niektórych praw określonych w art. 39 kk, sama przez się nie stoi na przeszkodzie wymierzeniu mu tej kary dodatkowej z tego względu, że orzeczona w stosunku do niego kara pozbawienia wolności rozciąga się na okres, w którym uzyska on te prawa.
(wyrok SN z 10 IV 1982 r., RW 205/82).

Orzeczenie na podstawie art. 40 § 2 kk środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych wobec sprawcy zabójstwa, któremu wymierzono karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat, dopuszczalne jest tylko w wypadku ustalenia w wyroku, że popełnił on przypisany czyn w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie i przyjęcia w związku z tym kwalifikacji prawnej czynu z art. 148 § 2 pkt. 3 kk.
(wyrok SN z 15 V 2000 r., V KKN 88/00).

Skazanie prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej stanowi, w przekonaniu orzekającego w tej sprawie składu Sądu Najwyższego, utratę przez żołnierza zawodowego jednego z ustawowych warunków niezbędnych do bycia żołnierzem zawodowym. Konsekwencją takiego poglądu jest utrata przez oskarżonego właściwości do posiadania stopnia wojskowego – majora. A skoro tak, to koniecznym było orzeczenie wobec oskarżonego środka karnego, stosowanego tylko wobec żołnierzy, degradacji.
(wyrok SN z 14 VI 2006 r., sygn. WA 19/06, „Prokuratura i Prawo” dodatek Orzecznictwo SN, SA, NSA i TK nr 12/2006, poz. 4).

Z pozbawieniem praw publicznych wiąże się również **utrata orderów, odznaczeń i tytułów honorowych** oraz zdolności do ich uzyskania w okresie objętym tym środkiem. Chodzi tutaj niewątpliwie o ordery i inne odznaczenia państwowe, których nadawanie należy do uprawnień Prezydenta RP (art. 138 Konstytucji), a także o odznaczenia nadawane przez inne organy władzy państwowej oraz samorządu terytorialnego. Jest natomiast wątpliwe, aby zakaz ten rozciągał się na odznaczenia nadawane przez związki i samorządy zawodowe oraz instytucje i organizacje **społeczne**, chyba że odznaczenie ma wyraźnie charakter publiczny. Pozbawienie praw publicznych nie obejmuje tytułów naukowych i zawodowych (profesor, magister inżynier itp.), natomiast skutkuje utratą tytułów honorowych (tytuł doktora *honoris causa*, honorowego obywatela, zasłużonego nauczyciela itp.).
(A. Marek, *Kodeks karny*, wyd. Lex, str. 104)

2. Zakaz zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Środek karny w postaci zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej, jako fakultatywny środek karny może zostać orzeczony przez sąd w przypadku zaistnienia dwóch przesłanek:

- nadużycia stanowiska lub uprawnień zawodowych do popełnienia przestępstwa;
- okazania, że dalsze sprawowanie funkcji związanych ze stanowiskiem lub wykonywaniem zawodu zagraża istotnym dobrom chronionym prawem.

Zgodnie z treścią art. 180 Kodeksu karnego wykonawczego sąd w celu wykonania orzeczonego zakazu przesyła odpis wyroku właściwemu organowi administracji rządowej lub samorządu terytorialnego albo pracodawcy lub instytucji, w której skazany zajmuje stanowisko lub wykonuje zawód objęty zakazem. Zgodnie z treścią art. 181 cytowanego wyżej aktu prawnego w wypadku orzeczenia zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej sąd zobowiązany jest przesłać odpis wyroku odpowiedniemu organowi administracji rządowej lub samorządu terytorialnego, właściwemu według miejsca zamieszkania skazanego lub prowadzenia działalności gospodarczej.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Przez „zawód” rozumie się zajęcie zarobkowe wymagające określonych umiejętności. Są one najczęściej potwierdzane urzędowo (dyplom, świadectwo kwalifikacji itp.), jednakże wykonywanie zawodu może być wykazane za pomocą dowolnego środka dowodowego, nie tylko dokumentu.
(postępowanie SN z 28 V 2001 r., III KKN 152/99, niepubl.).

Nadużyciem jest wykorzystanie stanowiska lub zawodu do dokonania kradzieży na szkodę pracodawcy lub klientów.

(wyrok SN z 21 IX 1995 r., II KRN 108/95, Orz. Prok. i Pr. 1996, nr 4, poz. 2).

Nadużyciem uprawnień związanych z wykonywanym zawodem jest żądanie przez lekarza udzielenia korzyści za wykonanie czynności leczniczych albo uzależnienie wykonania takich czynności od udzielenia korzyści.

(wyrok SN z 3 II 1988 r., OSNPG 1988, poz. 80).

Przez nadużycie stanowiska lub wykonywanego zawodu należy rozumieć wykorzystanie przysługujących uprawnień do popełnienia przestępstwa.

(wyrok SN z 1 II 1989 r., V KRN 300/88, OSP 1990, nr 7, poz. 277).

Nadużycie zawodu (lub stanowiska) zachodzi wtedy, gdy sprawca działa formalnie w ramach swoich uprawnień, ale umyślnie czyni użytek z owych uprawnień sprzeczny z prawem lub z zasadami wykonywania tego zawodu, zatem wykorzystuje te uprawnienia do popełnienia przestępstwa.

(wyrok SN z 9 V 1995 r., III KKN 15/96, OSNKW 1996, nr 9 poz. 55).

Sąd powinien przy tym wskazać zakres przedmiotowy tego zakazu.

(wyrok SN z 24 IV 2007 r., IV KK 114/07, LexPolonica).

Gdy chodzi o zakaz wykonywania określonego zawodu, to nie może być on dzielony, lub ograniczany do niektórych czynności.

(uchwała SN z 18 IX 2001 r., I KZP 18/01, OSNKW 2001, nr 11–12, poz. 89).

Od duchownego, a więc osoby zaufania publicznego, której postępowanie powinno wytyczać wzorce postępowania i być przykładem dla innych ludzi, powinno się wymagać zachowania wyższych standardów etycznych. Już przez sam fakt popełnienia przez oskarżonego przestępstwa przeciwko obrotowi pieniężnemu w postaci podrabiania polskich banknotów i puszczenia ich w obieg poprzez „płacenie” nimi młodym kobietom za świadczone przez nie usługi seksualne, a więc i działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, wymownie dowiódł, że nie ma on należytych kwalifikacji zawodowych i moralnych do wykonywania zawodu nauczyciela, a zwłaszcza wychowawcy młodzieży.

(wyrok SA w Katowicach z 27 XI 2008 r.; sygn. II AKa 359/08, Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach i sądów okręgowych 1/2009).

2a) zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi

Środek karny zakazu prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi został wprowadzony ustawą nowelizacyjną z dnia 27 lipca 2005 r. Celem tego środka jest ochrona małoletnich przed przestępczością seksualną.

Warunkiem orzeczenia tego środka karnego są następujące przesłanki:

- zaistnienie przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności;

- popełnienie przestępstwa na szkodę małoletniego.

W przypadku skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego orzeczenie tego środka karnego jest fakultatywne, w przypadku zaś ponownego skazania sprawcy orzeczenie tego środka jest obligatoryjne. Zgodnie z treścią art. 43 § 1 pkt 2 kk środek ten można orzec na okres od roku do lat 15 lub na zawsze, w przypadku ponownego orzeczenia środek zostanie wymierzony na zawsze – art. 41 § 1b kk.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Zakres zakazów wynikających z omawianego środka karnego jest szeroki. Może on dotyczyć zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania zawodu albo działalności związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi. Chodzi więc m.in. o zawód nauczyciela, lekarza-pediatry, a także o stanowiska wychowawcy, trenera w klubie sportowym, opiekuna w internacie itp. Co się tyczy pojęcia „opieka”, to z pewnością należy interpretować je szeroko, obejmując nim sprawowanie pieczy nad małoletnim na jakiegokolwiek podstawie prawnej (decyzji sądu, kierownika instytucji edukacyjnej, opiekuńczo-wychowawczej, umowy). Jest to więc ujęcie znacznie szersze niż opieka ustanowiona przez sąd opiekuńczy (art. 145–153 k.r.o.). Trzeba jednak wyraźnie stwierdzić, że warunków wynikających z art. 41 nie wypełnia ustanowienie pieczy jedynie nad majątkiem małoletniego, bez sprawowania opieki nad osobą.

(M. Kulik, w: *Komentarz*, M. Mozgawa (red.), s. 106–107).

Zgodnie z brzmieniem art. 41 § 1a przesłanką orzeczenia omawianego środka jest skazanie za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Takie ujęcie tej przesłanki wskazuje, że są to przestępstwa określone w rozdz. XXV, mającym taki sam tytuł. Można mieć wątpliwości, czy nie jest to ujęcie zbyt szerokie, zwłaszcza w odniesieniu do niektórych przestępstw przeciwko obyczajności (np. umożliwienie małoletniemu poniżej 15 lat kontaktu z przedmiotami zawierającymi treści pornograficzne albo rozpowszechnianie takich treści w sposób, który jedynie umożliwia małoletniemu kontakt z nimi – art. 202 § 2). Celem ustawodawcy bowiem było wzmocnienie walki z groźną przestępczością seksualną na szkodę małoletnich, zwłaszcza pedofilską. Jednak *lege non distinguente*, orzeczenie omawianego środka jest możliwe w razie skazania za jakiegokolwiek przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności, popełnione na szkodę małoletniego.

(A. Marek, *Komentarz do art. 41 Kodeksu karnego*, wyd. Lex).

2b) obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu

Środek ten został wprowadzony, podobnie jak wyżej wymieniony, ustawą nowelizacyjną z dnia 27 lipca 2005 r. Art. 41a kk stwierdza, iż sąd może orzec – środek fakultatywny – powyższy środek karny, w razie skazania sprawcy za przestępstwo:

- przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego;
- inne przestępstwo przeciwko wolności;
- w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej.

Art. 41a § 2 kk stwierdza, iż jako środek karny o charakterze obligatoryjnym sąd orzeknie obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie:

- skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego.

W razie ponownego skazania sprawcy w tych warunkach sąd może orzec obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu na zawsze.

W przypadku orzeczenia obligatoryjnego środka obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu – art. 41 a § 2 kk.

Orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób, sąd wskazuje odległość od osób chronionych, którą skazany obowiązany jest zachować.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Dodany przez ustawę z 27 lipca 2005 r. oraz zmieniony przez ustawę z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493), w brzmieniu obecnie ustalonym przez ustawę z 10 czerwca 2010 r. (Dz. U. Nr 125, poz. 842) o zmianie ustawy o przemocy w rodzinie, przepis art. 41a ustanawia obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami, zakaz zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu lub nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania sprawcy za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej (§ 1). Sąd orzeka takie obowiązki w razie skazania sprawcy na karę pozbawienia wolności bez warunkowego jej zawieszenia za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego (§ 2). Sąd może również orzec takie obowiązki w wymienionych w § 2 warunkach na zawsze w razie ponownego skazania sprawcy (§ 3), orzekając zakaz zbliżania się do określonych osób, sąd określa też odległość od tych osób, którą skazany powinien zachować. Zakazy i obowiązki określone w art. 41a mają służyć ochronie małoletnich oraz innych osób (np. żona lub była żona) przed znęcaniem się i demoralizacją (małoletniego).

(*Komentarz do Kodeksu karnego*, pod red. T. Bojarskiego, lexisNexis wyd. 4, Warszawa 2011).

2c) zakaz wstępu na imprezę masową

Od 1 sierpnia 2009 r. istnieje możliwość wymierzenia środka karnego w postaci zakazu wstępu na imprezę masową. Sąd może orzec, a w przypadkach wskazanych w ustawie (ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych, Dz. U. Nr 62, poz. 54, z późn. zm.) orzeka – zakaz wstępu na imprezę masową, jeżeli przy popełnieniu przestępstwa zachowanie sprawcy wskazuje, że jego udział w imprezach masowych zagraża istotnym dobrom chronionym prawem – art. 41b § 1 kk.

Zakaz wstępu na imprezę masową jest połączony z obowiązkiem osobistego stawiennictwa w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania osoby skazanej, komendanta powiatowego (rejonowego, miejskiego) Policji, w czasie trwania imprezy masowej.

Sąd, w przypadku orzekania zakazu wstępu na imprezę masową, jest zobowiązany określić rodzaje imprez masowych, w czasie trwania których skazany jest obowiązany do osobistego stawiennictwa w jednostce Policji, w tym nazwy dyscyplin sportowych, nazwy klubów sportowych oraz zakres terytorialny obowiązywania orzeczonego środka.

Zakaz wstępu na imprezę masową dotyczy również meczu piłki nożnej rozgrywanego przez polską kadrę narodową i polski klub sportowy poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Sąd może orzec ten środek karny od 2 lat do lat 6. W przypadku jego orzeczenia sąd zobowiązany jest przesłać odpis wyroku komendantowi powiatowemu (rejonowemu, miejskiemu) Policji, właściwemu dla miejsca zamieszkania skazanego – art. 181 b kk.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Przepis ma jednak zakres szeroki i obejmuje wszelkie imprezy masowe, w tym imprezy sportowe, głównie imprezy piłkarskie, ale także imprezy kulturowe i rozrywkowe. Przyczyną wprowadzenia tego przepisu było jednak w pierwszym rzędzie rozwijanie się przestępczości stadionowej (chuligaństwo stadionowe). Reagowanie na takie postawy uczestników owych imprez stało się konieczne. Sprawca przestępstwa, który wykazał, że swoim udziałem może zagrażać istotnym dobrom prawnym, zasługuje na taki zakaz. Zakaz ten ma charakter profilaktyczny, ale źródło jego orzekania znajduje się w uprzednio popełnionym przestępstwie. Domniemanie zagrożenia dla porządku prawnego ze strony takiej osoby musi ściśle łączyć się z popełnionym konkretnym przestępstwem. Nie wystarcza dla jego zastosowania ogólna opinia, np. środowiskowa, o postawie i zachowaniu się tej osoby. Jest to rozwiązanie w kontekście tego warunku prawidłowe, ale oczywiście ocena, że osoba taka zagraża istotnym dobrom chronionym prawem, z konieczności musi się opierać na elementach nie do końca sprawdzalnych. Ważne jest jednak to, że źródło tego domniemania tkwi w poprzednim czynnie przestępnym. Zakaz może być orzekany w formie ogólnej, obejmując w ten sposób wszelkie imprezy masowe. (*Komentarz do Kodeksu karnego*, pod red. T. Bojarskiego, lexisNexis wyd. 4, Warszawa 2011).

2d) zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych

Jest fakultatywnym środkiem karnym. Sąd może orzec zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych, w razie skazania za przestępstwo popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich – art. 41 c § 1 kk.

Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych nie obejmuje uczestnictwa w loteriach promocyjnych – art. 41 c § 2 kk.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Zakaz ten został wprowadzony przez ustawę z 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (Dz. U. Nr 201, poz. 1540). Podstawę merytoryczną orzeczenia takiego zakazu stanowi skazanie za przestępstwo popełnione w związku z urządzaniem gier hazardowych lub udziałem w nich. Przesłanka wskazana w § 2 art. 1 została ujęta ogólnie i z tego powodu podstawę orzekania takiego zakazu stanowi każde przestępstwo popełnione w związku z grą hazardową. Chodzi tu o różne formy naruszenia reguł w zakresie tych gier. Będą to więc gry funkcjonujące nielegalnie oraz te, przy których uczestnik dopuszcza się naruszenia reguł ustalonych dla takiej gry. W tym wypadku środek karny ma działać przyszłościowo na rzecz przestrzegania ustanowionych zasad gry. (*Komentarz do Kodeksu karnego*, pod red. T. Bojarskiego, lexisNexis wyd. 4, Warszawa 2011).

2e) nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym

Środek ten został wprowadzony do Kodeksu karnego po zmianie ustawy z 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie 1 sierpnia 2010 r. (Dz. U. Nr 125, poz. 842). Środek karny w postaci nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w swojej treści i celu jest bardzo zbliżony do środka zapobiegawczego w postaci w postaci nakazania sprawcy opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, który został uregulowany w art. 275a § 1 kpk.

Możliwość, warunki zastosowania tego środka karnego są takie same jak w przypadku zastosowania środka karnego w postaci obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Środek ten jest orzekany w wymiarze od jednego roku do lat 10. Zgodnie z art. 181a § 2 kkw, nadzór nad wykonywaniem tego nakazu zostaje powierzony zawodowemu kuratorowi sądowemu. Złamanie tego zakazu jest kwalifikowane jako przestępstwo z art. 244 kk.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Przestępstwa, za które dopuszczalne jest orzeczenie tego środka, wskazują, że jego celem jest zapobieganie przestępczości pedofilskiej oraz przestępczości z użyciem przemocy oraz ochrona osób pokrzywdzonych. Jest logiczne, że skoro – o czym mowa niżej – jego orzeczenie jest dopuszczalne w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym przemocy przeciwko osobie najbliższej, to środek ten orzeka się po to, by nie doszło ponownie do popełnienia takiego przestępstwa.

(R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2012).

Nakazowi opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym – jak już podkreślano – nadano przymiot samodzielnego środka karnego (art. 39 pkt 2e kk), lecz przesłanki jego orzekania są takie same, jak obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakazu kontaktowania się z określonymi osobami, zakazu zbliżania się do określonych osób lub zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu. Uregulowane są w tej samej jednostce redakcyjnej, a mianowicie w art. 41a § 1 i 2 kk. Jego orzeczenie, tak samo jak wspomnianych środków, jest powiązane z dwoma rodzajami przestępstw, tj. z przestępstwami przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności oraz umyślnymi przestępstwami z użyciem przemocy, z tym że te pierwsze muszą być popełnione na szkodę małoletniego.

(R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2012).

W art. 39 pkt 2e i art. 41a § 1 i 2 kk bliżej nie określono, o jaki rodzaj lokalu chodzi. Uczyniono to, co do środka zapobiegawczego nakazu opuszczania lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275a § 1 kp), zaznaczając *expressis verbis*, że chodzi o lokal mieszkalny.

(R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2012).

Orzeczenie tego środka jest fakultatywne i obligatoryjne. Tryb orzekania uzależniony jest od wymierzonej kary. Jego orzeczenie jest obowiązkowe w razie skazania na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego; przesłanka ta jest wprost wyartykułowana w art. 41a § 2 kk. Z tego wynika *a contrario* wniosek, że jego orzeczenie jest fakultatywne w razie skazania za wskazane w nim przestępstwa, na jakąkolwiek inną karę, a więc grzywnę, karę ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności, ale z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Ponadto z uwagi na to, że obowiązkowe orzeczenie tego środka zostało ograniczone do skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, a nie ma takiego obowiązku w razie skazania za przestępstwo z użyciem przemocy, jego orzeczenie za te przestępstwa zostało ograniczone do fakultatywnego.

(R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2012).

Nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym jest środkiem terminowym. Jego granice czasowe zostały ustalone na okres od roku do 10 lat (art. 43 § 1 kk).

(R.A. Stefański, *Środek karny nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, „Prokuratura i Prawo” nr 2, 2012).

3. Zakaz prowadzenia pojazdów

Środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów został wprowadzony w celu zapewnienia bezpieczeństwa w komunikacji. Cel ten jest realizowany poprzez orzekanie zakazu prowadzenia pojazdów, nie tylko pojazdów mechanicznych, ale również pojazdów zdolnych do uczestniczenia w ruchu wodnym i powietrznym.

Zakaz prowadzenia pojazdów może być orzekany jako środek fakultatywny lub obligatoryjny.

Jako środek fakultatywny zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju może zostać orzeczony w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności, jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji – art. 42 § 1 kk.

Jako środek obligatoryjny sąd orzeka:

- zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa wymienionego wcześniej był w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia określonego w art. 173, 174 lub 177 – art. 42 § 2 kk;
- zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, jeżeli sprawca w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 173, którego następstwem jest śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na jej zdrowiu, albo w czasie popełnienia przestępstwa określonego w art. 177 § 2 lub w art. 355 § 2 był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony szczególnymi okolicznościami – art. 42 § 3 kk;
- zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechaniczny w warunkach określonych w § 3 – art. 42 § 4 kk.

Środek ten zostaje orzeczony na okres od jednego roku do 10 lat lub na zawsze. Zgodnie z treścią art. 182 kk w razie orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdu sąd jest zobowiązany do przesłania odpisu wyroku odpowiedniemu organowi administracji rządowej lub samorządu terytorialnego, właściwego ze względu na miejsce zamieszkania skazanego.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Przez pojazdy mechaniczne rozumieć należy pojazdy silnikowe, maszyny samobieżne, maszyny rolnicze, leśne, budowlane i ciągniki oraz motocykle i motorowery przeznaczone do poruszania się po drodze wyłącznie za pomocą silnika, niezależnie od parametrów technicznych.
(wytyczne SN z 28 II 1975 r., OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33; uchwała SN z dn. 12 V 1993 r., OSNKW 1993, nr 5–6, poz. 27).

Przedmiotowy zakres omawianego środka obejmuje pojazdy mechaniczne oraz inne pojazdy poruszające się w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym. Przez pojazdy mechaniczne rozumie się pojazdy zaopatrzone w poruszający je silnik (pojazdy samochodowe, maszyny rolnicze, motocykle, lokomotywy kolejowe, samoloty, helikoptery, statki wodne i inne), jak również pojazdy szynowe zasilane z trakcji elektrycznej (pojazdy kolei elektrycznej, tramwaje, trolejbusy). Pojazdem mechanicznym jest także motorower.
(uchwała SN z 12 V 1993 r., I KZP 9/93, OSNKW L99j nr 5–6, poz. 27).

Orzeczenie zakazu jest możliwe w stosunku do osoby uczestniczącej w ruchu. Osobą uczestniczącą w ruchu drogowym jest pieszy, kierujący, a także inne osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze (art. 2 pkt 17 prawa o ruchu drogowym).
(postanowienie SN z 11 X 2001 r., I KZP 24/01, OSP 2002, z. 7–8, poz. 110).

Z zachowania sprawcy musi wynikać wniosek, że lekceważy on zasady ostrożności i bezpieczeństwo innych uczestników ruchu, przez co stwarza zagrożenie w komunikacji.
(wyrok SN z 10 X 1988 r., OSNPG 1989, poz. 52).

Dopuszczalne jest orzeczenie na podstawie art. 42 § 1 kk zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju, kierowanie którymi nie wymaga posiadania uprawnień stwierdzonych dokumentem wydanym przez upoważniony organ.
(uchwała SN z dnia 26 IX 2002 r., sygn. I KZP 20/02, Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa nr 2002, poz. 92).

Zakaz prowadzenia pojazdów sąd może orzec nie tylko wtedy, gdy sprawca posiada wymagane zezwolenie na prowadzenie pojazdów określonego rodzaju, lecz także gdy owego zezwolenia nie posiada. Osoby te pozbawione są możliwości uzyskania takiego zezwolenia przez określony w orzeczeniu sądowym czas.
(wytyczne SN z 28 II 1975 r., OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33; wyrok SN z dn. 6 I 1977 r., N 20/76, OSNKW 1977, nr 3, poz. 31).

Ograniczenie orzeczenia o karze dodatkowej zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych do zakazu dotyczącego jedynie pojazdów określonego rodzaju, może być dokonane nie tylko od strony „pozytywnej” (tj. poprzez wymienienie rodzaju czy rodzajów pojazdów objętych orzeczoną karą zakazu), ale i od strony „negatywnej” (tj. poprzez wyłączenie spod orzeczonej kary zakazu pojazdów danego rodzaju).
(wyrok SN z 16 VI 1994 r., sygn. II KRN 101/94. Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa z 1994 r. poz. 45).

[...] Kwestionowane rozstrzygnięcie zapadło z rażąco obrażając przepis art. 42 § 2 kk. Przewiduje on obligatoryjne orzekanie środka karnego w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych bądź pojazdów

mechanicznych określonego rodzaju m.in. właśnie wobec nietrzeźwych sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Wprawdzie jest oczywiste, że rower, którym poruszał się oskarżony J. W., jest pojazdem niemechanicznym, ale wobec skazania tego oskarżonego za przestępstwo wyczerpujące znamiona określone także w art. 178a § 2 kk, nie może być żadnych wątpliwości, iż również w stosunku do niego istniał prawny obowiązek orzeczenia środka karnego określonego w art. 42 § 2 kk. Kierując rowerem po drodze publicznej w stanie nietrzeźwości, był on osobą uczestniczącą w ruchu i popełnił przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. W tej sytuacji, brak zastosowania się do ww. wymagania przewidzianego w prawie materialnym stanowił rażące naruszenie przepisu art. 42 § 2 kk. W konsekwencji powyższego uchybienia doszło do wydania orzeczenia, które nie zawierało jednego z istotnych, a w tym wypadku także obligatoryjnych, elementów oddziaływania karnego. Dla skorygowania tego uchybienia wystarczające jest uchylenie zaskarżonego wyroku jedynie w części dotyczącej rozstrzygnięcia o karze, gdyż to ta część orzeczenia dotknięta jest rażącą obrazą prawa.

(wyrok SN z 16 I 2007 r., sygn. V KK 404/06, Biuletyn Prawa Karnego Biura Studiów i Analiz SN nr 2/2007).

Obowiązek orzeczenia wobec nietrzeźwego sprawcy przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, uczestniczącego w ruchu, środka karnego zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych albo pojazdów mechanicznych określonego rodzaju, ściśle sprzęgnięty jest z celem, jaki zakaz ten ma realizować. Chodzi najpierw o cele, które zakaz ma osiągnąć wobec oskarżonego, przede wszystkim cele zapobiegawcze, wysunięte przed cele wychowawcze. Taka hierarchia celów została przyjęta przez ustawodawcę także przy orzekaniu środków karnych (zob. art. 56 kk w zw. z art. 53 § 1 kk). [...] Jasne jest więc, że obligatoryjny przecież zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych służy faktycznemu, czasowemu wyeliminowaniu z ruchu jako kierowców tych osób, które dopuściły się przestępstwa wymienionego w art. 42 § 1 kk, będąc m.in. w stanie nietrzeźwości. Eliminacja ta ma więc w pierwszej kolejności wiązać się z zakazaniem prowadzenia pojazdów tego rodzaju, przy użyciu którego dokonane zostało przestępstwo. Postąpienie przez sąd – w wyniku akceptacji wniosku prokuratora – zgodnie z wykładnią językową art. 42 § 2 kk, ale wbrew wykładni celowościowej zniweczyło tak określony cel przewidzianego w tym przepisie zakazu. Wszak oskarżony prowadził w stanie nietrzeźwości pojazd, do którego uprawnia prawo jazdy kategorii C i E, zaś sąd nie zabronił oskarżonemu prowadzenia właśnie tych pojazdów mechanicznych.

(wyrok SN z 4 IV 2007 r., sygn. III KK 14/07, Biuletyn Prawa Karnego Biura Studiów i Analiz SN nr 11/2007 poz. 1.2.1.).

Zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju dotyczy tylko tych pojazdów, do których prowadzenia konieczne jest posiadanie uprawnień stwierdzonych dokumentem przez uprawniony organ, czy też dotyczy także pojazdów, do prowadzenia których nie jest wymagane uprawnienie stwierdzone dokumentem, np. roweru lub pojazdu zaprzęgowego. Sąd Najwyższy w formie uchwały stwierdził: „Dopuszczalne jest orzeczenie na podstawie art. 42 § 1 zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju, kierowanie którymi nie wymaga posiadania uprawnień stwierdzonych dokumentem wydanym przez upoważniony organ”.

(uchwała SN z 20 IX 2002 r., N IKZP 20/02, OSNKW 2002, poz. 92).

4. Przepadek

Środek karny w postaci przepadku przedmiotów ma głównie na celu realizację funkcji prewencyjnej prawa karnego. Ma na celu wskazanie sprawcom oraz potencjalnym sprawcom czynów, iż nie jest opłacalne ich dokonywanie, z uwagi na to, iż zostaną pozbawieni oni przedmiotów, środków pochodzących z dokonywania przestępstw lub służących do ich dokonywania.

Środek ten może objąć niżej wymienione grupy przedmiotów:

- przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa, przedmioty uzyskane np. w wyniku kradzieży, kradzieży z włamaniem, jak również łapówka, jaką sprawca otrzymał – w takim przypadku zastosowanie tego środka karnego jest obligatoryjne;
- przedmioty służące lub które były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, np. łomy, środki służące do produkcji narkotyków, fałszowania pieniędzy. Zastosowanie tego środka jest fakultatywne. Obligatoryjne zaś w wypadkach wskazanych w ustawie;
- przedmioty, których wytwarzanie, posiadanie, obrót objęte są zakazem ustawowym. Zastosowanie tego środka jest fakultatywne. Obligatoryjne zaś w wypadkach wskazanych w ustawie;
- korzyści majątkowe, które sprawca osiągnął z popełnienia przestępstwa, chociażby pośrednio. Przepadek korzyści lub jej równowartości jest obligatoryjne – art. 45 kk. W razie skazania za przestępstwo, z popełnienia którego sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, uważa się, że mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w czasie

popęlnienia przestępstwa lub po jego popęlnieniu, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku, stanowi korzyść uzyskaną z popęlnienia przestępstwa, chyba że sprawca lub inna zainteresowana osoba przedstawi dowód przeciwny.

Nie jest możliwe orzeczenie przepadku przedmiotów określonego w art. 44 § 2 kk (przepadek przedmiotów służących do popęlnienia przestępstwa), jeżeli byłoby niewspółmierne do wagi popęlnionego przestępstwa. Możliwe jest wówczas orzeczenie nawiązki na rzecz Skarbu Państwa.

Z chwilą uprawomocnienia się wyroku przedmioty objęte przepadkiem przechodzą na rzecz Skarbu Państwa. Zgodnie z treścią art. 27 kkw egzekucję środka karnego przepadku przedmiotów prowadzi urząd skarbowy według przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Nie jest dopuszczalne orzeczenie przepadku narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popęlnienia przestępstwa określonego w art. 202 § 4a kk, jeżeli nie stanowiły one własności sprawcy. (uchwała SN z 30 VI 2008 r., sygn. I KZP 12/08, „Prokuratura i Prawo” dodatek Orzecznictwo SN, SA, NSA i TK nr 10/2008).

Podlegająca przepadkowi równowartość korzyści majątkowej, którą sprawca przestępstwa określonego w przepisie art. 59 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii osiągnął z popęlnienia przestępstwa w rozumieniu przepisu art. 45 § 1 kk, to nieosiągnięty przez niego zarobek (zysk) łączący się z pomniejszeniem przysporzenia majątku o koszty jego uzyskania, a ekwiwalent wyrażony pieniężnie, odpowiadający kwocie, rzeczy lub prawu uzyskanych ze zbycia, precyzyjnie określonego w przypisanym mu czynnie, środka odurzającego lub psychotropowego.

(wyrok SA w Katowicach z 24 I 2007 r., sygn. II AKa 420/2006, System Informacji Prawnej Lex a Wolters Kluwer business „Lex dla sędziego i prokuratora”).

Jeżeli narzędzia przestępstwa (§ 2) lub *instrumenta sceleris* (§ 6) nie stanowią własności sprawcy, przepadek można orzec tylko w wypadkach wskazanych w ustawie.

(uchwała SN z 30 VI 2008 r., I KZP 12/08, OSP 2009, z. 3, poz. 26).

Orzeczenie przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa nie może nastąpić kosztem pokrzywdzonego albo innego podmiotu posiadającego prawa do tych przedmiotów (osoby lub instytucji, która wprawdzie nie została bezpośrednio pokrzywdzona przestępstwem, ale jest dysponentem przedmiotu przestępstwa, np. skradzionych dokumentów). Oznacza to, że przedmioty pochodzące z przestępstwa podlegają przede wszystkim zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi, a dopiero wtedy, gdy taki uprawniony podmiot nie występuje lub nie można go ustalić, dopuszczalne jest orzeczenie przepadku tych przedmiotów na rzecz Skarbu Państwa. Trafna jest teza wyroku SN z 14 II 1990 r.

(V KRN 326/89, OSNPG 1990, nr 10, poz. 68).

Na gruncie d.k.k. problemy interpretacyjne wywołała kwestia uznania środka transportu za narzędzie przestępstwa (zob. na ten temat: A. Marek, *Prawo karne*, s. 277–278). Należy przyjąć, że środek transportu staje się takim narzędziem, jeżeli został specjalnie przystosowany do popęlnienia przestępstwa (np. wyposażony w specjalne skrytki do przewożenia narkotyków, sfałszowanych pieniędzy itp.) albo gdy ukryto w nim przedmiot przestępstwa w miejscu nieprzeznaczonym do przewożenia rzeczy (np. w komorze silnikowej, zbiorniku na paliwo). Natomiast nie jest narzędziem przestępstwa pojazd użyty wyłącznie jako środek lokomocji. Trafna jest teza wyroku SA w Krakowie z dnia 26 XI 1997 r. (II AKa 224/97, Orz. Prok. i Pr. 1998, nr 7–8, poz. 17), według której: „Jeżeli oskarżeni rozprowadzali fałszywe pieniądze poruszając się pojazdem wziętym w leasing (...), to nie był to środek techniczny służący lub przeznaczony do popęlnienia przestępstwa (...). W aucie nie było żadnych specjalnych urządzeń związanych z przestępstwem (...). Samochód był więc zwykłym środkiem lokomocji”.

(A. Marek, *Komentarz do art. 44 Kodeksu karnego*, wyd. Lex, str. 121).

Środek przewozowy może się stać narzędziem, jeżeli został celowo użyty do popęlnienia przestępstwa, np. samochód użyty do potrącenia czy przejechania nim człowieka albo do zepchnięcia innego pojazdu z drogi, w wyniku czego nastąpiły skutki w postaci śmierci albo obrażeń ciała innych osób oraz szkody w mieniu. Orzeczenie przepadku samochodu jako narzędzia przestępstwa jest w takim wypadku bezsporne i współmierne do wagi czynu.

(wyrok SN z 21 XII 1998 r. V KRN 266/88, OSNPG 1989, nr 5, poz. 62).

Orzekając przepadek przedmiotów jako środek karny, należy określić, jakie konkretnie przedmioty podlegają przepadkowi i wobec którego oskarżonego oraz za jakie przestępstwo został on zastosowany.

(wyrok SA w Lublinie z 11 VI 2001 r., II AKa 219/00, Orz. Prok. i Pr. 2002, nr 2, poz. 30).

Przedmiotem pochodzącym bezpośrednio z przestępstwa jest wyłącznie taki przedmiot, którego warunkiem uzyskania jest realizacja znamion określonego przestępstwa. Orzeczenie tej postaci przepadku musi być zatem poprzedzone

ustaleniem związku o charakterze bezpośrednim między określonym przedmiotem, który ma być nim objęty, a popełnionym przestępstwem rozpoznawanym w danej sprawie.
(wyrok SN z 15 IV 2008 r., II KK 29/08, LexPolonica nr 1919477).

5. Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę

Naprawienie szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu za wyrządzoną mu krzywdę należy uznać za jedno z podstawowych zadań prawa karnego. Art. 46 § 1 kk stwierdza, iż sąd fakultatywnie orzeka obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody w całości lub części lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W przypadku gdy wniosek złoży pokrzywdzony lub inna uprawniona osoba, sąd orzeka taki środek karny. Niezbędnym warunkiem orzeczenia tego środka karnego jest skazanie sprawcy za popełniony czyn.

W razie śmierci pokrzywdzonego prawo do złożenia wniosku o naprawienie szkody na podstawie art. 46 § 1 kk przysługuje osobom najbliższym, zaś w wypadku ich braku lub nieujawnienia – prokuratorowi (art. 52 kpk).

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Z chwilą uprawomocnienia się wyroku orzeczony środek karny w postaci obowiązku naprawienia szkody staje się wymagalny i wykonalny. [...] Trafny jest podniesiony w apelacji oskarżyciela publicznego zarzut obrazy przepisów prawa materialnego, to jest art. 46 § 1 kk, polegający na określeniu terminu orzeczonego wobec kk obowiązku naprawienia szkody na rzecz uprawnionych osób S. i A. S., poprzez zapłatę złotówkowej równowartości kwoty 5560,06 euro według kursu z dnia popełnienia czynu oraz kwoty 432 99 złotych i zakreśleniu terminu wykonania tego środka karnego na 6 miesięcy od daty uprawomocnienia się wyroku. Określenie przez sąd w zaskarżonym wyroku terminu naprawienia szkody, w wypadku orzeczenia tego obowiązku jako środka karnego na podstawie art. 46 § 1 kk, nie znajduje żadnego oparcia w przepisach Kodeksu karnego. Zgodnie z treścią art. 9 § 1 i 2 kkw postępowanie wykonawcze wszczyna się bezzwłocznie, gdy orzeczenie stanie się wykonalne. Orzeczenie zaś staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia, chyba że ustawa stanowi inaczej. W niniejszej sprawie, odnośnie wykonalności środka karnego wymienionego w art. 39 pkt 5 kk i orzecanego na podstawie art. 46 § 1 kk, ustawa nie stanowi inaczej, a zatem z chwilą uprawomocnienia się wyroku orzeczony środek karny w postaci obowiązku naprawienia szkody staje się wymagalny i wykonalny.

(wyrok SN z 22 II 2007 r., sygn. WA 6/07, Biuletyn Prawa Karnego Biura Studiów i Analiz SN nr 7/2007).

Roszczenie o odszkodowanie pieniężne za utracony na skutek przestępstwa samochód ma charakter podzielny, w związku z czym na rzecz powoda będącego współwłaścicielem samochodu może być zasądzona jedynie kwota odpowiadająca części stanowiącej jego udział. Przedmiotem sporu zawisłego w postępowaniu cywilnym nie jest więc całe roszczenie o odszkodowanie za utracony samochód, ale jedynie roszczenie przysługujące (jednemu pokrzywdzonemu) Łukaszowi C. Zawisłość sporu w sądzie cywilnym nie stoi zatem na przeszkodzie ani wytoczeniu powództwa cywilnego przez (drugiego pokrzywdzonego) przeciwko (oskarżonemu), ani też nałożeniu na tego ostatniego karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody na rzecz (tego drugiego pokrzywdzonego). W tym zatem zakresie nie może znajdować zastosowania art. 425 § 5 zdanie drugie kpk.

(wyrok SN z 13 XII 2010 r., sygn. IV KK 266/10, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo SN, SA, NSA i TK nr 4/2011, poz. 1).

Sąd może ustalić obowiązek naprawienia szkody w całości lub w części. Możliwe jest orzeczenie tego środka w postaci solidarnego zobowiązania współsprawców przestępstwa do naprawienia wyrządzonej szkody uchwałą SN 2000 r., I KZP 40/00, OSNKW 2001, nr 1–2, poz. 2.

Wniosek o orzeczenie środka karnego obowiązku naprawienia wyrządzonej szkody (art. 46 § 1 kk w zw. z art. 39 pkt 5 kk) mogą złożyć: pokrzywdzony i podmioty wykonujące prawa pokrzywdzonego (art. 49 § 1–4 kpk), prokurator (art. 49a kpk) i zastępcy procesowi pokrzywdzonego, a w wypadku śmierci pokrzywdzonego (art. 52 § 1 kpk) osoby najbliższe dochodzące przysługujących im roszczeń określonych w przepisach art. 446 § 1 i 3 kc oraz w art. 445 § 3 pierwsza część zdania kc.

(postanowienie SN z 28 IV 2008 r., I KZP 6/08, OSNKW 2008, nr 6, poz. 42).

Warunkiem orzeczenia obowiązku naprawienia szkody jest stwierdzenie winy sprawcy i zaistnienia realnej szkody wyrządzonej konkretnemu pokrzywdzonemu, por. wyr. SN z 4 III 2003 r., III KK 127/02, niepubl.

Obowiązek naprawienia szkody może dotyczyć zarówno szkody majątkowej, jak i niemajątkowej, przy czym podstawę naprawienia szkody niemajątkowej określają przepisy art. 444, 445 i 448 kc.

(Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym*, Warszawa 1999, s. 44 i n.).

6. Nawiązka

Nawiązka jako środek karny ma charakter represyjny i prewencyjny. Orzekana jest przez sąd za określone przestępstwa, na cel społeczny, ma charakter fakultatywny.

W razie skazania sprawcy za umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu albo za inne przestępstwo umyślne, którego skutkiem jest śmierć człowieka, ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, a także w razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 173, 174, 177 lub art. 355 kk, jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia, sąd może orzec nawiązkę na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. W razie skazania sprawcy za przestępstwo przeciwko środowisku sąd może orzec nawiązkę na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, o którym mowa w art. 400 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.

Nawiązka może zostać orzeczona do 100 000 zł.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Nawiązek określonych w art. 46 § 2 kk nie można orzec od pasera na rzecz osób, którym skradziono samochody, albowiem w wypadku przestępstwa z art. 291 § 1 kk nie są one pokrzywdzonymi w rozumieniu art. 49 § 1 kpk. Ich dobra prawne nie zostały bowiem bezpośrednio naruszone lub zagrożone przestępstwem paserstwa, a więc ich pokrzywdzenie nie wynika bezpośrednio z przestępstwa z art. 291 § 1 kk. Natomiast art. 46 § 2 kk nie wskazuje innych niż pokrzywdzeni osób jako ewentualnych beneficjentów nawiązek.

(wyrok SA w Katowicach z 28 IV 2011 r.; sygn. II AKa 87/11, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo SN, SA, NSA i TK nr 12/2010, poz. 15).

Nie jest uzasadnione żądanie oskarżyciela, by zasądzić od oskarżonego nawiązkę. Mniejsza, że nawiązka z art. 47 § 1 kk nie jest obligatoryjna, zatem sąd okręgowy nie musiał jej orzekać. Przede wszystkim byłaby ona niecelowa, skoro oskarżony nie ma środków, by nawiązkę zapłacić, a egzekwowanie jej byłoby bezskuteczne, gdy ma on do odbycia długoletnie pozbawienie wolności.

(wyrok SA w Krakowie z 14 VI 2006r., sygn. II AKa 85/06, „Prokuratura i Prawo”, dodatek Orzecznictwo SN, SA, NSA i TK nr 1/2007, poz. 26).

W wypadku skazania współsprawców można orzec obowiązek zapłacenia przez każdego z nich nawiązki na rzecz każdego pokrzywdzonego przestępstwem, przy czym wysokość poszczególnych nawiązek określa art. 48 § 1 lub inny odpowiedni przepis.

(uchwała SN z 20 XI 1996 r., I KZP 30/96, OSNKW 1997, nr 1–2, poz. 4).

Nawiązka z art. 47a może być orzeczona na rzecz instytucji lub organizacji społecznej, do których zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych. Przez instytucję lub organizację społeczną, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, należy rozumieć tylko taką instytucję lub organizację, której podstawowym zadaniem lub celem statutowym jest świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych.

(uchwała SN z dnia 11 X 2001 r., I KZP 21/01, OSNKW 2001, nr 11–12, poz. 90).

7. Świadczenie pieniężne

Świadczenie pieniężne jest fakultatywnym środkiem karnym, który orzeka się na cele społeczne bezpośrednio związane z ochroną dobra naruszonego lub zagrożonego przestępstwem, za które sprawca został skazany. Świadczenie pieniężne może być orzeczony nie tylko na podstawie art. 49 kk w przypadkach odstąpienia od wymiaru kary, ale również wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi.

Odstępując od wymierzenia kary, a także w wypadkach wskazanych w ustawie, sąd może orzec świadczenie pieniężne wymienione na rzecz instytucji, stowarzyszenia, fundacji lub organizacji społecznej, wpisanej do wykazu prowadzonego przez Ministra Sprawiedliwości, której podstawowym zadaniem lub celem statutowym jest spełnianie świadczeń na określony cel społeczny, bezpośrednio związany z ochroną dobra naruszonego lub zagrożonego przestępstwem, za które skazano sprawcę z przeznaczeniem na ten cel. Świadczenie pieniężne w takim przypadku nie może przekroczyć 60 000 zł i jest przekazywane na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz pomocy postpenitencjarnej.

W razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 178a kk sąd może orzec świadczenie pieniężne na rzecz instytucji, stowarzyszenia, fundacji lub organizacji społecznej, o których mowa w art. 47 § 3 kk z przeznaczeniem na cel bezpośrednio związany z udzielaniem pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych. Świadczenie w takim przypadku nie może przekroczyć 60 000 złotych.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Świadczenie pieniężne jako środek karny, mimo że ma charakter dolegliwości materialnej, finansowej, nie pełni roli kompensacyjnej, ale w zdecydowanej przewadze funkcję represyjną i prewencyjną. Orzeczenie świadczenia pieniężnego jest w takich sytuacjach zewnętrznym wyrazem tego, że sprawca popełnił czyn zabroniony, który powinien się spotkać z napiętnowaniem przejawiającym się chociażby w orzeczeniu stosunkowo łagodnego środka karnego, jakim jest świadczenie pieniężne.

(M. Szewczyk, *Komentarz do Kodeksu karnego*, Zakamycze 2004).

Jeżeli sąd warunkowo umorzy postępowanie karne w stosunku do sprawcy przestępstwa określonego w art. 178a, można orzec świadczenie pieniężne na podstawie art. 67 § 3 kk w wysokości określonej w art. 49, a nie 49a. Przepis art. 49a ma bowiem zastosowanie wyłącznie do sprawców skazanych za przestępstwo z art. 178a.

(M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny*, s. 79).

W przypadku odstąpienia od wymiaru kary wobec sprawcy skazanego za przestępstwo z art. 178a, podstawą do orzeczenia świadczenia pieniężnego nie jest art. 49, ale 49a, który przewiduje obligatoryjne orzeczenie świadczenia pieniężnego w granicach określonych w art. 49a § 2.

(M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny*, s. 79).

8. Podanie wyroku do publicznej wiadomości

Stosowanie środka karnego w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości posiada niewątpliwie prewencyjny charakter, ma napiętnować sprawcę, jednocześnie spowodować, iż nie popełni on w przyszłości podobnych czynów. Zastosowanie tego środka karnego przez sąd jest fakultatywne, gdy sąd uzna zastosowanie go za celowe. Przesłanką ujemną zastosowania tego środka karnego jest możliwość naruszenia interesu pokrzywdzonego. Zgodnie z przepisami Kodeksu karnego wykonawczego sąd w wyroku powinien dokładnie określić sposób ogłoszenia. Do najczęściej stosowanych możemy zaliczyć ogłoszenie w prasie, radiu, telewizji czy innych środkach masowego przekazu, np. w internecie, wywieszenie na tablicy ogłoszeń w zakładzie pracy.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Podanie wyroku do publicznej wiadomości powinno mieć miejsce przede wszystkim w przypadkach „[...] które wzbudziły szczególne zainteresowanie społeczne, wywołały powszechne oburzenie czy też niepokój. Celowe jest również sięganie do tego środka w przypadkach przestępstw nagminnie popełnianych na danym terenie lub w określonym środowisku”.

(Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z 28 VI 2007 r., II AKa 190/07, LexPolonica nr 1919598).

Z opublikowanym wyrokiem niedopuszczalne jest łączenie „wizerunku oskarżonego”.

(wyrok SN z 1 VIII 2007 r., IV KK 119/07, OSNKW 2007, nr 12, poz. 92).

Publikacja orzeczenia nie może wyrządzać dolegliwości osobie pokrzywdzonej przestępstwem, ale powinna się zwracać przeciwko sprawcy

(wyrok SN z 10 II 1989 r., IV KR 8/89, OSNKW 1989, nr 3, poz. 28).

Sąd, podejmując decyzję o orzeczeniu podania wyroku do publicznej wiadomości, powinien w wyroku dokładnie określić sposób ogłoszenia. Jeżeli nie uczynił tego sąd pierwszej instancji w wyroku, sposób podania wyroku do publicznej wiadomości określa w postanowieniu sąd, który wydał wyrok (art. 197 kkw). O tym, czy do publikacji należy skierować cały wyrok, czy tylko jego fragment, decyduje przewodniczący wydziału (§ 415 ust. 3 reg. sąd.).

(Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, s. 432).

V. ŚRODKI KARNE W KODEKSIE WYKROCZEŃ

Kodeks wykroczeń, w artykule 28 wymienia następujące środki karne:

- 1) zakaz prowadzenia pojazdów;
- 2) przepadek przedmiotów;
- 3) nawiązka;
- 4) obowiązek naprawienia szkody;
- 5) podanie orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości w szczególny sposób;
- 6) inne środki karne określone przez ustawę.

1. Zakaz prowadzenia pojazdów

Ustawodawca słusznie uznał, że zakaz prowadzenia pojazdów powinien być orzekany za wykroczenia, które mają decydujący wpływ na obniżenie poziomu bezpieczeństwa ruchu. Z tego względu został przewidziany za wykroczenia penalizowane w: art. 86 § 3, art. 87, 92 § 2, art. 93 kw. W przypadku prowadzenia pojazdu w stanie po użyciu alkoholu lub środka działającego podobnie (art. 87 kw) lub nieudzielenia pomocy ofierze wypadku (art. 93 kw) określony środek karny orzeka się obligatoryjnie, natomiast pozostałe dwa wykroczenia dają możliwość fakultatywnego wymierzenia tego środka¹³.

Zakaz prowadzenia pojazdów wymierza się w miesiącach lub latach, na okres od 6 miesięcy do 3 lat. Sąd, orzekając zakaz prowadzenia pojazdów, jest zobowiązany do określenia rodzaju pojazdu, którego zakaz dotyczy – art. 29 § 1 i 2 kw. Orzeczenie środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów jako środek orzekany zawsze przez sąd oznacza, że sprawca traci uprawnienie do prowadzenia pojazdów, tym samym naruszenie zakazu będzie przestępstwem z art. 244 kk.

Zakaz prowadzenia pojazdów obowiązuje od uprawomocnienia się orzeczenia. Orzekając zakaz, nakłada się obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu, jeżeli dokument ten nie został zatrzymany. Do chwili wykonania tego obowiązku okres, na który orzeczono zakaz, nie biegnie. Na poczet zakazu prowadzenia pojazdów zalicza się okres zatrzymania prawa jazdy lub innego dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu.

Za stan po użyciu alkoholu zgodnie z ustawą z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, uważa się, gdy zawartość alkoholu w organizmie wynosi lub prowadzi do stężenia we krwi od 0,2 do 0,5 ‰ albo obecności w wydychanym powietrzu od 0,1 do 0,25 mg alkoholu w 1 dm³.

¹³ W. Kotowski, *Komentarz do art. 29 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Skoro w wypadku kary dodatkowej (środka karnego) zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, dolna granica jej ustawowego zagrożenia za wykroczenie jest na poziomie dolnej granicy danego rodzaju kary, to zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary jest w odniesieniu do tej kary niedopuszczalne. (wyrok SN – Izba Karne z 9 XI 1992 r., II KRN 175/92, OSNKW 1993, nr 1–2, poz. 14; Wok. 1993, nr 3, s. 9).

Karę (środek karny) zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych lub innych pojazdów – w myśl art. 29 § 1 kw – wymierza się w miesiącach i latach na okres od 6 miesięcy do 3 lat. Na takim zatem poziomie ustawodawca określił minimalną i maksymalną granicę tej kary. Są to tzw. granice ustawowe danego rodzaju kary, zwane granicami rodzajowymi, których ramy – jak słusznie podkreślił autor rewizji nadzwyczajnej – nie mogą zostać nigdy przekroczone ani w górę, ani w dół, w tym ostatnim wypadku nawet w drodze nadzwyczajnego złagodzenia kary. (wyrok SN z 8 XII 1992 r., II KRN 210/92, niepubl.).

Przepisy art. 39 § 1 i 2 kw przewidują możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary, a nie środka karnego. Instytucja ta odnosi się wyłącznie do kar określonych w art. 18 kw. Nie ma natomiast podstawy prawnej do wymierzenia środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów na czas krótszy od 6 miesięcy (art. 29 § 1 kw), jeśli w ogóle dochodzi do jego orzeczenia. (wyrok SN z 26 IX 2001 r., IV KKN 219/01, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 3, poz. 12).

Podkreślenia w art. 29 § 2 kw, że orzekając zakaz prowadzenia pojazdów, określa się rodzaj pojazdu, którego zakaz dotyczy, nie można odczytywać dosłownie. Ustawodawca w art. 29 § 2 kw, podobnie jak w art. 42 § 1 kk, nie ograniczył zakresu przedmiotowego zakazu do jednego rodzaju pojazdu, lecz zalecił w ten sposób określać w każdym wypadku jego zakres. Tego określenia nie można traktować jako obowiązku określenia także rodzaju ruchu, którego zakaz dotyczy. Zgodnie z art. 43 § 3 kk i art. 29 § 3 kw, orzekając zakaz prowadzenia pojazdów, nakłada się obowiązek zwrotu dokumentu uprawniającego do prowadzenia pojazdu; może chodzić zatem o zakaz dotyczący pojazdów, do których prowadzenia konieczne jest posiadanie takich uprawnień. (R.A. Stefański, *Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów*, „Prokuratura i Prawo” 1999, nr 11–12, s. 141).

Orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów stanowi represję dolegliwą dla prowadzących pojazdy mechaniczne, chroni bezpieczeństwo ruchu przez wyeliminowanie z niego na czas oznaczony niezdyscyplinowanych kierowców oraz prewencyjnie wpływa na innych kierowców. (uchwała Izby Karnej SN – wytyczne z 28 II 1975 r., VKZP 2/74, OSNKW 1975/3-4/33).

Środek karny – zakaz prowadzenia pojazdów obejmuje zarówno utratę prawa prowadzenia pojazdów, jak i zakaz nadania takiego uprawnienia. (uchwała Izby Karnej SN – wytyczne z 28 II 1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975/3-1/33).

Przy wymiarze środka karnego obowiązują te same zasady, jakie stosować należy przy wymiarze kary (art. 33 § 5 kw). Określając wysokość zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych w ruchu drogowym, sąd powinien ponadto mieć na względzie stopień niebezpieczeństwa dla ruchu drogowego, jaki sprawca zdarzenia przedstawia na tle konkretnych okoliczności przypisanego mu czynu oraz swej przeszłości. (wyrok SN z 22 I 1991 r., WR 420/90, OSNKW 1991/7-9/44).

Środek karny określony w art. 29 kw obejmuje bądź zakaz prowadzenia wszystkich pojazdów mechanicznych w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym, bądź zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych tylko w tej strefie ruchu, w której osoba prowadząca pojazd mechaniczny popełniła przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w ruchu, bądź wreszcie zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych określonego rodzaju. (uchwała Izby Karnej SN – wytyczne z 28 II 1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975/3-4/33).

Pojazdem mechanicznym w ruchu lądowym jest każdy pojazd drogowy czy szynowy napędzany umieszczonym na nim silnikiem, jak również maszyna samobieżna i motorower. Nie są pojazdami mechanicznymi rowery zaopatrzone w silnik pomocniczy o pojemności nieprzekraczającej 50 cm³, pod warunkiem, że zachowują wszystkie normalne cechy charakterystyczne budowy umożliwiające ich zwykłą eksploatację jako rowerów. (uchwała SN z 28 II 1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975, Nr 3–4, poz. 33).

Ze względu na to, że orzeczone przez sąd zakaz prowadzenia pojazdów obowiązuje od uprawomocnienia się orzeczenia (art. 43 § 2 k.k. i art. 29 § 3 kw), do przypisania oskarżonemu przestępstwa określonego w art. 244 k.k., a polegającego na umyślnym niezastosowaniu się do tego zakazu, niezbędne jest przede wszystkim ustalenie, że w chwili czynu miał on świadomość faktu uprawomocnienia się orzeczenia skazującego. (wyrok SN z 17 I 2003 r., WA 75/02, OSNKW 2003, nr 5–6, poz. 44).

2. Przepadek przedmiotów

Stosowanie środka karnego w postaci przepadku przedmiotów ma dwojaki cel:

- pozbawienie sprawcy narzędzi służących do popełnienia wykroczenia – działamy zapobiegawczo;
- odebranie sprawcy korzyści majątkowej uzyskanej z wykroczenia – stanowi z całą pewnością dodatkową dolegliwość ekonomiczną.

Przepadek przedmiotów jest przewidziany w samym kodeksie m.in. za wykroczenia: z art. 56 i 57 (nielegalna zbiórka ofiar), art. 61 (przywłaszczenie stanowiska, stopnia, tytułu, oznaki czy munduru, a także ich ustanawianie, wytwarzanie, publiczne rozpowszechnianie, noszenie lub używanie), art. 63a (nielegalne umieszczanie ogłoszeń), art. 68 (bezprawny wyrób pieczęci, godeł lub znaków instytucji lub organizacji), art. 83 (nieostrożne obchodzenie się z materiałami wybuchowymi, łatwopalnymi lub promieniotwórczymi), art. 96a (nielegalne posiadanie w pojeździe urzędów lub oznakowań pojazdów uprzywilejowanych), art. 118 (ubój zwierzęcia bez zezwolenia), art. 128 (gra hazardowa), 129 (nielegalny wyrób, posiadanie, nabywanie i zbywanie wytrychów) i z art. 158 (nielegalne pozyskanie drzewa z lasu). Jeżeli zbiórka ofiar była prowadzona bez zezwolenia lub na zapłacenie grzywny za inną osobę (art. 56 § 3 *in fine* i art. 57 § 3), a także za nielegalne ustanawianie, wytwarzanie, rozpowszechnianie, używanie lub noszenie znaków, odznak, godeł, czy mundurów (art. 63 § 3 w zw. z § 2) oraz za wykroczenia z art. 68, 96a, 128, 129 i 158 k.w. – przepadek jest obligatoryjny. W pozostałych wypadach (art. 56 § 3 *in principio* i § 4, art. 61 § 3 w zw. z § 1, art. 63a, 83 i 118 kw) – fakultatywny. Przeważa tu zatem nieznacznie przepadek obowiązkowy. Należy przy tym zauważyć, że „przedmiotem” w rozumieniu kodeksu jest zarówno rzecz ruchoma, jak i pieniądz polski lub obcy oraz dokument upoważniający do otrzymania sumy pieniężnej (np. czek) lub odsetek od kapitału bądź kapitału czy stwierdzający uczestnictwo w spółce (art. 47 § 7), których też może dotyczyć przepadek (zob. np. art. 128 § 2)¹⁴.

Przepis art. 30 kw określa zasady orzekania przepadku przedmiotów, w § 1, stwierdza, że przepadek, obejmuje:

- przedmioty służące do popełnienia wykroczenia, narzędzia czynu, jego środki, przedmioty będące przedmiotem danego wykroczenia, np. pieczęcie, rozlepiane nielegalnie plakaty, materiały wybuchowe lub łatwo palne, ale też pieniądze i inne przedmioty służące do gry hazardowej;
- przedmioty pochodzące z wykroczenia bezpośrednio lub pośrednio, np. przedmioty uzyskane z nielegalnej zbiórki ofiar, przywłaszczone sobie i publicznie noszone odznaki, odznaczenia, mundury czy stopnie.

W art. 30 § 2 kw przepis daje możliwość orzeczenia przepadku także wobec przedmiotu, który nie jest własnością sprawcy. Warunkiem niezbędnym jednak takiego przepadku jest istnienie przepisu szczególnego zakładającego przepadek za dane wykroczenie. Orzekając przepadek, sąd jest zobowiązany, aby w wyroku dokładnie określić konkretne przedmioty, które ulegają przepadkowi. Przepadek następuje z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia, przedmioty objęte przepadkiem przechodzą wtedy, zgodnie z art. 30 § 4 kw, na własność Skarbu Państwa. Art. 30 § 5 kw stwierdza, że nie orzeka się przepadku, jeśli byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego wykroczenia, chyba że chodzi o przedmiot pochodzący bezpośrednio z wykroczenia. Tym samym przedmiot podlegający ewentualnemu przypadkowi musi pozostawać w proporcjonalnym stosunku z wagą popełnionego wykroczenia.

¹⁴ T. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 30 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Orzeczenie przepadku przedmiotu ma stanowić dolegliwość dla sprawcy, a nie równocześnie krzywdzić osoby trzecie. Przedmiot skradziony osobie trzeciej przez sprawcę wykroczenia nie podlega przepadkowi, lecz powinien być jej zwrócony, a to z tej prostej przyczyny, iż przez fakt kradzieży nie przestaje on być własnością pokrzywdzonego i zgodnie z regułami prawa cywilnego powinien wrócić do prawowitego właściciela.
(uchwała SN z 14 XII 1984 r., III CZP 73/84, OSNCP 1985, nr 9, poz. 123).

Wolno orzec przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z czynu zabronionego, ale tylko wówczas, gdy przedmiot ten pochodzi z wykroczenia rozpoznawanego w danej sprawie (por. wyrok SN z 21 X 1974 r., II KR 186/74, OSNPG 1975/3/34).

Nie można orzec przepadku przedmiotu objętego współwłasnością, jeżeli sprawcami nie są wszyscy współwłaściciele, a ustawa nie przewiduje orzeczenia przepadku przedmiotu niebędącego własnością sprawcy.
(uchwała składu 7 sędziów SN z 21 IV 1989 r., V KZP 3/89, OSNKW 1989/3-4/21).

W warunkach współczesnych coraz większe znaczenie ma popełnianie czynów zabronionych pod groźbą kary przy użyciu środków transportowych, takich jak samochody czy łodzie. Nie jest rzeczą prostą ocenić, kiedy tego rodzaju środek przewozowy może być uznany za narzędzie. Oczywiście jest, że pojazd prowadzony przez nietrzeźwego sprawcę nie jest narzędziem popełnienia wykroczenia z art. 87 (przepis ten zresztą nie przewiduje przepadku). Ale już samochód zaopatrzony w szperacz oślepiający zwierzyńcę został przez SN uznany za narzędzie przestępstwa kłusownictwa.
(wyrok SN z 21 XII 1988 r., V KRN 266/88, OSNPG 1989, Nr 5, Poz. 62).

Orzeczenie przepadku następuje obligatoryjnie lub fakultatywnie. Sąd ma obowiązek orzeczenia przepadku za popełnienie następujących wykroczeń: zbiórka ofiar na grzywnę (art. 57 kw), ustanowienie, wytworzenie, rozpowszechnianie publiczne, używanie lub noszenie bez uprawnień godła, chorągwi, innej odznaki lub munduru (art. 61 § 2 kw), wyrobienie np. pieczęci bez zamówienia lub bezprawne zamówienie (art. 68 kw), naruszenie zakazu używania przez nieuprawniony podmiot urządzeń właściwych dla pojazdów uprzywilejowanych (art. 96a kw), urządzanie gry hazardowej (art. 128 kw), dysponowanie wytrychami (129 kw), naruszenie zasad gospodarki leśnej (art. 158 kw). Może natomiast, a więc nie musi, orzekać przepadku, jeżeli czyn stanowił wykroczenie z: art. 56 kw (publiczna zbiórka ofiar), art. 61 § 1 kw (przywłaszczenie stanowiska, tytułu lub stopnia albo publiczne używanie odznaczeń, odznak, stroju lub munduru), art. 63a kw (prywatne ogłoszenie), art. 83 kw (nieostrożne obchodzenie się z materiałami niebezpiecznymi), art. 118 kw (dokonanie uboju bez zezwolenia).
(W. Kotowski, *Komentarz do art. 30 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

3. Nawiazka

Art. 32 kw stanowi, iż nawiazkę orzeka się na rzecz pokrzywdzonego w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych.

Nawiazka jako środek karny polega na obowiązku uiszczenia przez ukaranego określonej sumy pieniężnej na rzecz pokrzywdzonego lub na jakiś cel społeczny, jest orzekana kwotowo przez sąd, w wysokości określonej przez przepis szczególny. Uiszczenie nawiazki jest wymagalne z chwilą uprawomocnienia się wyroku¹⁵.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Orzeczenie nawiazki na podstawie przepisu szczególnego wiąże się z ukaraniem sprawcy za określone wykroczenie; w razie jednoczesnego ukarania za kilka takich wykroczeń sąd może co do każdego z nich orzec nawiazkę.

(wyrok SN z 20 VII 1972 r., VI KAP 15/72, OSNKW 1972/11154).

Nawiazkę orzeka się na rzecz pokrzywdzonego w wypadkach przewidzianych w Kodeksie wykroczeń i przepisach szczególnych. Nawiazka jest uniwersalnym środkiem karnym, zawiera bowiem elementy cywilnoprawne i penalne. Może być ona orzekana obligatoryjnie i fakultatywnie, co następuje z urzędu, a więc bez konieczności formułowania wniosku i składania go przez pokrzywdzonego lub inny uprawniony podmiot.

(W. Kotowski, *Komentarz do art. 28 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

Nawiazkę orzeka się nie tylko od sprawcy sensu stricto, ale również i współsprawcy, sprawcy kierowniczego oraz podżegacza i pomocnika. Nawiazkę można orzekać od każdego ze współsprawców osobno. Jeżeli w sprawie występuje wielość pokrzywdzonych, to orzeka się jedną nawiazkę od sprawcy, która może być podzielona w częściach równych lub określonych przez sąd, na rzecz kilku pokrzywdzonych (ale może być też przyznana jednemu pokrzywdzonemu, np. „wymierza nawiazkę w wysokości ... złotych w częściach równych na rzecz ...” albo „wymierza nawiazkę w wysokości ...

¹⁵ G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, wyd. C.F. Muller, Warszawa 2002, s. 127.

złotych, z których 1/2 przypada a po 1/4 ...).

(G. Kasicki, A. Wiśniewski, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, wyd. C.F. Muller, Warszawa 2002).

Orzeczenie nawiązki na podstawie przepisu szczególnego wiąże się z ukaraniem sprawcy za określone wykroczenie; w razie jednoczesnego ukarania za kilka takich wykroczeń sąd może co do każdego z nich orzec nawiązkę.

(wyrok SN 20 VII 1972 r. VIKZP 15/72, OSNKW1972/1/154).

W wypadku dopuszczalnego ustawowo orzeczenia nawiązek jednocześnie od i spośród kilku współsprawców na rzecz jednego pokrzywdzonego, łączna wysokość tych nawiązek w zasadzie nie powinna przekraczać wysokości szkody wyrządzonej pokrzywdzonemu czynem tych sprawców.

(uchwała Izby Karnej wytyczne z 26 XI 1976 r., VIKZP 11/75, OSNKW197711-211).

Nawiązka jest środkiem karnym mającym charakter odszkodowawczy, jak również represyjny. Pierwszy wyrażony jest kwotą stanowiącą równowartość wyrządzonej czynem zabronionym szkody, która jest orzekana na rzecz pokrzywdzonego. Zadaniem drugiego jest osiągnięcie odpowiedniej dolegliwości przez orzeczenie nawiązki znacznie przewyższającej wartość wyrządzonej szkody, którą orzeka się na określony przez organ procesowy cel społeczny. Ze wszech miar właściwe jest orzekanie nawiązek na rzecz fundacji, których statutową powinnością jest niesienie pomocy ofiarom naruszeń prawa. Jednakże biorąc pod uwagę fakt, że mogą zachodzić uzasadnione wątpliwości czy nawet obawy, że fundusze, jakimi dysponuje fundacja, zostaną należycie wykorzystane, najbezpieczniej jest powierzyć je Fundacji Pomocy Ofiarom Przystępstw, powołanej do życia w 1985 r. przez ówczesne Wydawnictwo Prawnicze z inicjatywy Ministra Sprawiedliwości. Konieczność taka wyłoniła się wobec braku możliwości utworzenia państwowego funduszu kompensacyjnego. Zarząd Fundacji działa społecznie, co ogranicza do minimum wydatki administracyjne i pozwala przeznaczyć wszystkie środki na finansową pomoc ofiarom przystępstw. Zgodnie ze statutem Fundacji jej zadaniem jest pomoc finansowa przyznawana w pierwszej kolejności ofiarom przystępstw przeciwko życiu i zdrowiu, w tym także komunikacyjnych, a następnie ofiarom przystępstw popełnionych z zastosowaniem przemocy.

(W. Kotowski, *Komentarz do art. 32 Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

4. Obowiązek naprawienia szkody

Środek karny w postaci obowiązku naprawienia szkody może być orzekany przez sąd w charakterze określonym w przepisie szczególnym. Środek ten może sąd określić dwojako:

- jako obowiązek zapłaty równowartości wyrządzonej szkody – np. art. 120 § 3, art. 124 § 4, art. 143 § 2 kw;
- jako obowiązek przywrócenia do stanu poprzedniego, sprzed zaistnienia wykroczenia – np. art. 63 a § 2, art. 74 § 2 kw.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

Jeżeli chodzi o kwestię naprawienia szkody, to operowanie przez ustawodawcę pojęciem „szkody”, a więc pojęciem cywilistycznym, oznacza, iż uwzględnić tu należy normy prawa cywilnego odnośnie do szkody i jej naprawiania. Przez szkodę rozumie uszczerbek na chronionych prawem dobrach, jakiego doznaje poszkodowany, w tym wypadku wyniku zachowania sprawcy wykroczenia. Na gruncie wykroczeń chodzi z założenia o szkodę majątkową, a nie niemajątkową, czyli krzywdę. Szkada majątkowa obejmuje jednak zarówno stratę (*damnum emergens*), jak i utracone korzyści, których poszkodowany mógł się spodziewać (*lucrum cessans*), np. przy uszkodzeniu zasiewów czy sadzonek (art. 156 kw) albo uszkodzeniu ogrodu, drzew lub krzewów owocowych (art. 150 kw). Przy nakładaniu obowiązku naprawienia szkody sąd musi uwzględniać rozwiązania Kodeksu cywilnego m.in. odnośnie do odpowiedzialności za pełną szkodę, ale tylko w zakresie normalnych następstw danego działania (art. 361 kc), miarkowania go w razie przyczynienia się poszkodowanego do szkody (art. 362 kc) oraz o prawie poszkodowanego wyboru sposobu jej naprawienia przez restytucję lub zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej (art. 365 kc), co wskazuje na potrzebę wysłuchania w tej materii pokrzywdzonego, jeżeli jest to możliwe. Opowiedzieć się przy tym należałoby, ze względu na wychowawcze oddziaływanie kary, za preferowaniem restytucji, czyli przywracaniem do stanu poprzedniego, chyba że np. są to czynności zbyt skomplikowane i wymagają wiedzy specjalistycznej, lepiej zatem, aby poszkodowany otrzymał określoną sumę pieniędzy i sam dopilnował restytucji. Nakładając omawiany obowiązek, sąd winien zatem określić, czy ukarany ma go zrealizować przez przywrócenie do stanu poprzedniego i w jakim okresie, czy przez zapłacenie na rzecz pokrzywdzonego określonej kwoty, oraz w jakim czasie ma to uczynić.

Przepis art. 22 pkt 1 dotyczy każdej szkody wyrządzonej jakimkolwiek wykroczeniem. Natomiast przepisy części szczególnej Kodeksu oraz innych ustaw mogą przewidywać i przewidują odrębnie, przy określonych wykroczeniach, środek karny obowiązku naprawienia szkody, który realizowany jest wówczas według sposobu określonego w danym przepisie (zob. art. 28 § 1 pkt 4 i § 4 oraz uwagi do tych przepisów).

(T. Grzegorzczak, *Komentarz do Kodeksu wykroczeń*, Lex).

5. Podanie orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości w szczególny sposób

Podanie orzeczenia o ukaraniu do publicznej wiadomości w szczególny sposób jest środkiem karnym, który orzeka się w przypadku, gdy może to mieć znaczenie wychowawcze. Środek ten polega na ogłoszeniu orzeczenia w zakładzie pracy, w uczelni, w miejscu zamieszkania ukaranego, w innym miejscu lub w inny stosowny sposób – art. 31 kw.

Środek ten pełni w Kodeksie wykroczeń niewątpliwie funkcję prewencyjną, służy napiętnowaniu sprawcy, a jednocześnie ma skutkować zapobieżeniu popełnianiu wykroczeń przez sprawcę w przyszłości. Zamieszczenie ogłoszenia może nastąpić na koszt ukaranego.

Ciekawe orzecznictwo i komentarze

O celowości podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób powinny decydować – w ramach dyrektywy określonych w art. 33 i 31 § 1 kw – takie przesłanki, jak: rodzaj i okoliczności popełnionego wykroczenia, uwarunkowania społeczne oraz środowiskowe pokrzywdzonego i sprawcy wykroczenia, reperkusje społeczne wywołane wykroczeniem, jak również jego skutki, oraz inne podobne okoliczności, mające wpływ na spełnienie celów kary w szczególności w zakresie jej społecznego oddziaływania. (uchwała SN z 17 XI 1987 r., VIKZP 29/87, OSNKW 1988/1-2/2).

Podanie wyroku do publicznej wiadomości jest celowe w szczególności wtedy, gdy dotyczy czynów zabronionych o cechach typowych i szerzących się nagminnie, i konkretne okoliczności sprawy stanowią podstawę do wymiaru takiej kary, której ogłoszenie w ten sposób może wpłynąć hamująco na szerzenie się tego rodzaju wyroczeń. (wyrok SN z 18 XII 1986 r., U KR 340/86, OSNKW 1987/7-8/62).

Podanie wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób ma, tak jak kary i inne środki karne, spełnić dwa podstawowe cele – społeczne oddziaływanie na potencjalnych sprawców (prewencja ogólna) oraz cele zapobiegawcze i wychowawcze w stosunku do obwinionego (prewencja szczególna). Podania wyroku skazującego do publicznej wiadomości może także wymagać interes pokrzywdzonego (wyrok SN z 12 XI 1985 r., IV KR 268/85, OSNPG 198618/103).

Zgodnie z dyrektywą komentowanego przepisu podanie treści orzeczenia do publicznej wiadomości musi mieć znaczenie wychowawcze. Tego rodzaju ogólny warunek zastosowania określonego środka karnego obliguje sąd do wnikliwego rozważenia kwestii, czy waga wykroczenia wymaga publicznego napiętnowania zachowania sprawcy przy niewątpliwym założeniu, że osiągnie ono spodziewany cel. Chodzi o to, aby dla sprawcy był to prawdziwy wstyd, a równocześnie spowodowało to wystrzeżenie się u innych naruszeń prawa. Analiza czynu i jego skutków jest szczególnie istotna, niejednokrotnie bowiem określony czyn, zamiast budzić wstręt – przeciwnie – budzi podziw u rówieśników. W takiej sytuacji podawanie do publicznej wiadomości treści orzeczenia jest niecelowe. Z kolei czyn może mieć charakter incydentalny, a więc popełniony przez sprawcę, który z reguły przestrzega przyjętego porządku prawnego. Zastosowanie w tej sytuacji omawianego środka karnego byłoby niewspółmiernie surowe. Natomiast na pewno nie odniosłoby spodziewanego rezultatu wobec sprawcy, który – wręcz przeciwnie – z reguły narusza prawo i w ogóle nie przejmuje się stosowanymi wobec niego karami i środkami karnymi. (W. Kotowski, *Komentarz do Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

Przepis art. 31 nie został wprawdzie zmieniony przez nowelizację sierpniową 1998 r., ale mimo to ma on obecnie inny charakter. Jak już wspomniano, przed tą nowelizacją była to jedyna ówczesna kara dodatkowa, którą można było orzec za każde wykroczenie, nie wymagano bowiem, aby istniała podstawa w przepisie szczególnym do jej zastosowania (zob. np. M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń z komentarzem*, s. 75; A. Gubiński, *Katalog środków karnych...*, s. 50). Nowy § 2 art. 28 zmienił ten stan i podanie orzeczenia (wyroku) skazującego (o ukaraniu) do publicznej wiadomości w szczególny sposób, tak jak każdego środka karnego, jest obecnie możliwe także tylko wtedy, jeżeli przepis szczególny tak stanowi. Zasadnie zatem w przywołanym już wcześniej (zob. uw. 2 do art. 28) wyroku SN z dnia 28 sierpnia 2002 r., WK 28/02, wskazano, że orzeczenie środka karnego podania orzeczenia do publicznej wiadomości w szczególny sposób za wykroczenie z art. 87 § 1 kw, nawet na wniosek samego obwinionego zaakceptowany przez oskarżyciela (art. 73 i 64 kpw), nie jest możliwe, gdyż za wykroczenie to środek ów nie jest przewidziany.

(T. Grzegorzcyk, *Komentarz do Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex).

6. Inne środki karne określone przez ustawę

Jest to środek karny, który został uregulowany w art. 28 § 1 Kodeksu wykroczeń. Może zostać orzeczony tylko i wyłącznie, gdy przepis innej ustawy szczególnej sankcjonuje jego orzeczenie.

Do owych innych środków karnych, wynikających z ustaw szczególnych, zalicza się aktualnie:

- zakaz amatorskiego połowu ryb, przewidziany w art. 27 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. rybactwie śródlądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 189, poz. 1471), za wykroczenia z art. 27 ust. 1 tej ustawy (połów bez uprawnień lub bez zezwolenia albo bez dokumentów lub z naruszeniem zakazów), który orzeka się, fakultatywnie, na okres od 6 do 18 miesięcy, oraz
- zakaz wstępu na imprezy przewidziany w art. 65 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych z 2009 r. ze zmianami (poprzednio także w art. 22 podobnej ustawy z 1997 r.) w razie skazania za wykroczenia z art. 54–56 tej ustawy oraz z art. 50, 51, 52b, 124 lub 143 kw popełnione w związku z imprezą masową, przy czym jest on fakultatywny, gdy wykroczenie wiązało się z masową imprezą artystyczno-rozrywkową (art. 65 ust. 1 ustawy) i obligatoryjny, jeżeli było ono powiązane z masową imprezą sportową, w tym z meczem piłki nożnej (art. 65 ust. 2 ustawy); w obu wypadkach jest on orzekany na okres od 2 do 6 lat i dotyczy także meczu piłki nożnej polskiej kadry narodowej i polskich klubów sportowych poza terytorium Polski (art. 67)¹⁶.

¹⁶ T. Grzegorzczak, *Komentarz do Kodeksu wykroczeń*, System Informacji Prawnej Lex.